

Hebreeën 3

ctm.24

In dit hoofdstuk maakt de schrijver duidelijk, dat de oproep ('roeping') om zich aan te sluiten bij de Jezus als messias van Israël erkennende gemeenschap rond de synagoge betekent, dat we ons laten betrekken bij c.q. ons inzetten voor een gemeenschap die begonnen is aan de verwerkelijking van een ToRaH-leven, dat de messiaanse interpretatie van de ToRaH in TaNaKh praktiseert midden in een zo'n levenswijze weigerende wereld. Deze keuze heeft volgens de schrijver hetzelfde ethische gewicht als die waarvoor de vaders stonden aan het begin van hun woestijnreis en waarvoor ze stonden toen zij aan de grens van Kanaän stonden om daar binnen te gaan.

3.1: Οδεν, αδελφοι αγιοι, κλησεωςεπουρανιου μετοχοι / Oden, adelphoi hagioi, klèseoos epouraniou: Daarom, (broeder-/zuster-)verwanten (die) geheiligden (zijn), aan een roeping (die)hemels (is) mede(deel-)hebbend. Nu pas spreekt de schrijver zijn lezers rechtstreeks aan. Eerst met

αδελφοι αγιοι / adelphoi hagioi:

'(broeder-/zuster-)verwanten geheiligden': in het Grieks klinken broeder (adelphos) en zuster (adelphè) vrijwel gelijk. Die 'hoor- en woordsamenhang' (die ook het Hebreeuws kenmerkt) kan in een Nederlandse vertaling ook doorklinken b.v. in 'verwanten'. De ruimte die in dat Nederlandse woord klinkt, klinkt ook zowel in het Griekse als in het Hebreeuwse woord. Om de nauwe familierelatie in het Nederlands niet te verliezen vertalen we '(broeder- / zuster-)verwanten', maar het gaat om die verwantschap. Of in dit begrip onderscheid gemaakt mag worden tussen fysieke en spirituele verwantschap is de vraag. Dat is een modern onderscheid, dat suggereert dat er niet-spirituele of niet-fysieke vormen van verwantschap bestaan. In deze oude culturen bestaat elke concrete samenleving uit verwantschappen, die altijd tegelijk en fysiek en spiritueel zijn. In de Joodse synagogale gemeenschap sprak men elkaar steevast vertrouwelijk aan als verwanten. Dat gebeurt ook in de GNB vele malen. En Paulus spreekt ook over zijn Joodse tegenstanders als adelphoi, (broeder-)verwanten.

Hoewel Paulus zijn lezers meermalen aanspreekt als 'heiligen', komt de combinatie met verwanten alleen hier in Hebreeën voor. Hier klinkt al door, wat in deze verhandeling steeds meer nadruk zal krijgen n.l. de intense aard van de gemeenschap van een Christelijke geroepenschap - een communautaire praxis die voortkomt uit die van

de Joodse synagogen, hoe verschillend die onderling ook waren en nog altijd zijn. Ook die nadruk correspondeert met wat in TaNaKh bedoeld wordt met Israël als (ge-)heilig(d) 'genotenvolk (= NgaM) van priesters'. "Weest heilig, ja Ik (ben) heilig" klinkt het een aantal keren in Leviticus.

Heilig is (beter: heilig *doet*) wie de naam JHWH heiligt - "Geheiligt zij uw naam", zo luidt niet voor niets de eerste bede van het 'Onze Vader'! Waar dus in de GNB het woord heilig klinkt, 'horen' we de naam JHWH!, de naam die elke Jood 'in de mond bestorven' ligt en die ook elke niet-Joodse christusvolgeling 'in de mond bestorven' zou moeten liggen - en die hij dus niet hardop uitspreekt!

De volgende woorden onderstrepen het bovenstaande: 'aan een hemelse roeping mede(deel-)hebbenden'. Een hemelse roeping voor ons leven op deze aarde in deze geschiedenis - NU dus en niet pas in een hiernamaals; alleen dan ook in een hiernamaals wanneer die roeping voor het hier en nu geldig wordt geacht!. De Messias bracht en brengt de hemel op aarde: "uw wil geschiede zowel in de hemel als op de aarde" en de Messias DOET Gods wil, zoals TaNakh dat aankondigt. En deed Jezus Gods wil? Dat is een open vraag. Elk antwoord heeft meteen consequenties. Elk antwoord vergt verantwoording. Omdat die VRAAG ons bijeen (bij die ENE) brengt, mogen antwoorden onze 'verwantschap' niet breken - wel op spanning zetten en houden. Want wie door Gods werk bijeengebracht worden, mogen zich niet laten scheiden. Het is deze spanning die de schrijver van de Hebreeënbrief diep motiveert. Hier klinkt die 'drive' reeds, nu hij zijn lezers aanspreekt met 'heilige verwanten', aan een hemelse roeping mede(deel-)hebbenden. Het Griekse μετοχος / metochos klonk al in Hebr.1:9 en zal nog vele keren klinken; het is raadzaam zo'n sleutelwoord dan concordant te vertalen. Het bestaat uit twee Griekse woorden: een voorzetsel μετα / meta = samen / met, mede, en een van het werkwoord εχω / echoo = hebben afgeleide vorm: 'mede-hebber'¹. Het komt ook in de LXX een aantal keren voor en vrijwel altijd als vertaling van het Hebreeuwse CháBBÉR = verbonden. 'Hemelse roeping' betekent: de roeping die de hemel heeft t.o.v. de aarde, de mensen en 'al wat daarop is'. De hemel (hemelen) is ook geschapen; ze 'overduurt' - volgens de bijbelse voorstelling - wel elke 'kairos' (Hebr. NgÉT = tij) maar kan / zal (?) ook vergaan. Als schepping ('zuivergestelde' volgens Gen.1:1 - zie VB) heeft het ook een taak c.q. een roeping n.l. bestaansmogelijkheid bieden aan de aarde en aan al wat daarop is.

INTERMEZZO 8

Hier moet erop gewezen worden, dat van iemand zeggen, dat zijn/haar roeping 'hemels' is, altijd het antwoord is op de vraag of zijn/haar woorden en daden 'hemels' zijn. Het is een conclusie en geen voor-oordeel. Op de uitspraak "hij/zij heeft een hemelse roeping" volgt geen DUS Op een beschrijving van iemands woorden en daden volgt wel een DUS b.v. de conclusie "zijn/haar roeping is hemels". Die conclusie verandert nooit in een voor-onderstelling of een voor-oordeel. Wanneer dat wel gebeurt, brengt dat wie zo 'vereerd' worden tot tirannieke willekeur en machtsmisbruik. Kritiek op hen uitent wordt als ontrouw of verraad

¹ Het Grieks kent geen HULPwerkwoord 'hebben' zoals het Nederlands en andere Europese talen. Het kent alleen het bezittende hebben. Het verdient aanbeveling om bij het vertalen - en interpreteren = betekenis verlenen - aandacht te hebben(!) voor karakteristieke idoom van elke taal.

beschouwd. De zo 'vereerden' worden niet ter verantwoording geroepen en behoeven zich ook niet uitputtend te verantwoorden - zij worden bij voorbaat op hun 'woord geloofd' = bij voorbaat om hun woorden en daden geprezen. Het lijkt er erg op, dat deze houding in elke vorm van religiositeit door aanhangers tegenover 'God' wordt aangenomen. Deze vorm van godsverering is ook waar te nemen in TaNaKh, maar wordt daar door de inbreng van de profeten veroordeeld: die houding wordt door die-JHWH-van-Israël volstrekt afgewezen; zo wil JHWH NIET gediend worden - daarvan is JHWH niet gediend! Die profetische kritiek stuit op volstrekt onbegrip, zo maken de verhalen in TaNaKh duidelijk. Heel scherp wordt die spanning onder woorden gebracht in de dialoog tussen Job en zijn vrienden. JHWH laat zich ter verantwoording roepen en is daarover niet ontstemd, in tegendeel!

De broeder-/zuster-verwanten, geheiligd als zij zijn, hebbend de roeping die ook de hemel heeft en kunnen daarom aldus worden aangespoord:

κατανοησατε τον αποστολον και αρχιερευς της ομολογιας ημων Ιησουν /
katanoèsate ton apostolon kai archiereus tès homologias hèmoon Jèsoun:
hebt besef van de afgezondene en vooraangaand-priester van het Jezus
gelijkgevend spreken van ons. We gaan de woorden na.

κατανησατε / katanoèsate: het werkwoord κατανοεω / katanoeoo is samengesteld uit het voorzetsel kata en het basiswerkwoord noeoo, dat in de VB wordt vertaald met 'beseffen'. Hier brengt het voorzetsel 'kata' een versterking aan en vertalen we dus 'besef hebben van'. Om ook de Griekse concordantie in de vertaling herkenbaar te houden, vertalen we daarom het frequent in de GNB voorkomende μετανοια / metanoia dat algemeen met 'bekering' wordt vertaald, met 'besefverandering'.

αποστολος / apostolos: afgezondene. Terecht wijst AFKlijn (en anderen) erop, dat dit woord 'apostel' hier niet betrekking heeft op het apostelschap van de twaalf apostelen van Jezus. Hier klinkt de letterlijke betekenis, die we vooral in het evangelie van Johannes horen waar Jezus ervan spreekt dat Hij "door de Vader afgezonden is"(Joh.3:17 e.v.). Maar anderzijds klinkt ook waar het woord 'apostel' functioneel en formeel gebruikt wordt, die letterlijke betekenis wel degelijk mee: afgezondenen van Jezus zijn de apostelen; een afgezondene is ook Jezus en wel van God/ Het is hetzelfde 'apostelschap' dat zij delen; het is dezelfde hemelse roeping van de vorige regel. Die betekenis heeft het ook als van de Christenen gezegd wordt dat zij een 'apostolische' kerk vormen.

In de LXX is het de vertaling van het Hebreeuwse ShàLieàCh (= (af-)gezondene). Johan Murre wijst er op dat dit woord in de rabbijnse teksten veel voorkomt en bijna een functieaanduiding wordt. Centraal staat daar de nauwe band tussean afzender en afgezondene; de laatste kan de eerste volstrekt vervangen. Die lading heeft het ook in de GNB. En zo blijkt ook hier - juist hier door dit opvallende gebruik van het woord apostolos - dat Jezus, zelf apostolos, omringd is door apostolen, zoals hij als gezalfde omringd is door gezalfden, als zoon omringd door zonen, als knecht (heer-dienaar) omringd door heerdienaren. Hij loopt om zo te zeggen niet "ver voor de troepen (= kudde)" uit; laat staan dat Hij op onbereikbare afstand staat, ook en juist niet van zijn 'geroepenschap'. Zoals Jezus altijd de Joodse synagogale gemeen-

schap 'bij zich' heeft en wil hebben, zoals heeft hij altijd zijn ecclesia bij zich die daarom een ecclesia kuriakè is. Zo verstaan helpt het begrip 'apostolos' hier om ook het volgende woord goed te plaatsen:

αρχιερευς / archiereus: vooraangaand-priester. Gebruikelijk is de vertaling 'hoge priester'; in het Hebreeuws: KoHen QaDóWL. ('groot-priester' vgl 'groot-hertog' etc.). In het Grieks klinkt hier het werkwoord αρχειν / archein, dat als basisbetekenis] vooraangaan' heeft (niet zozeer 'vooropgaan' of 'voorgaan'); dat drukt in taal uit, wat in de uitoefening van de functie essentieel is n.l. dat hij JHWH nadert als vertegenwoordiger van het schuldige volk Israël, zelf medeplichtig en tegelijk voor dit volk opkomt door dit volk te verontschuldigen, ritueel dat wel maar zo toch 'daadwerkelijk': het is geen formaliteit. Heel deze inhoud is gesymboliseerd ('samen-gevat = 'samengebald') in de zalving, de inwrijving met de olie. De vooraangaand-priester is een GEZALFDE; we wezen daar al eerder op: een MaShiaCh, een Messias, een Christos. De hogepriester (immers ook een gezalfde, een messias) wordt in de rabbijnse verklaring bij Ps.2:7 ook genoemd in de rij van antwoorden op de vraag wie in de psalm met 'zoon' bedoeld kan zijn - zoals hierboven al vastgesteld werd.

Zowel de apostel (afgezondene) als de hogepriester (vooraangaand-priester) komt voor in

η ομολογια ημων / hè homologia hèmoon: het gelijkgevend spreken van ons; meestal vertaald met onze belijdenis. In de LXX komt het Griekse homologia voor als vertaling van het Hebreeuwse NieD'BháH = offerbereidheid en van het Hebreeuwse GáDàR = belofte. Het Griekse homologia is samengesteld uit 'homos' (= gelijk aan) en 'logion' (= 'gezegde'). In alle Nederlandse vertalingen van het NT wordt het - via het Latijnse confessio - met 'belijdenis' vertaald². Het specifieke gebruik van het Griekse homologein en homologia (belijden - belijdenis) in het NT lijkt vooral het Hebreeuwse NaDaB weer te geven. Hier kleuren we dit Griekse woord 'homologia' zo weinig mogelijk in met de vertaling 'gelijkgevend-spreken'. De schrijver van de Hebreeënbrief kan hier zowel op het voorafgaande doelen als op wat hij gaat uitleggen aangaande dat hogepriesterschap van Jezus,

3.2. πιστον οντα τωι ποιησαντι αυτον / piston onta tooi poièsanti auton: trouw geschiedend aan wie maakte hem. De Griekse woorden waarin de woordstam 'pist' herkenbaar is, worden zowel met 'trouw' als met 'geloof' vertaald. Wie conordant vertaalt, kiest hier en de keuze moet dan op 'trouw' vallen, omdat het in de LXX overwegend de vertaling is van de Hebreeuwse woordstam AámàN. Als hogepriester, als afgezondene, als gezalfde, als stichtkind geschiedt Jezus trouw aan hem die hem maakt - en dat 'maken' houdt meer in dan 'aanstellen', het is minstens zozeer 'in staat stellen'. Hier klinkt Num.12:8 door³. Maar die tekst kan zonder de

² Etymologisch heeft het Nederlandse 'belijden' en 'belijdenis' niet te maken met 'lijden', maar (waarschijnlijk) met 'luiden' = luid zeggen. Denk aan de uitdrukking 'naar verluid'. 'Belijden' is binnen het Nederlandse protestantisme echter wel gekleurd geraakt door het werkwoord 'lijden'. En ook dit woord heeft een meerduidige gebruiksgeschiedenis met als basis (vermoedelijk) enerzijds 'ondergåán' en anderzijds 'voorbijgaan' (denk aan 'verleden tijd') en 'óndergaan'. Door deze, door de Nederlandse kerkgeschiedenis bepaalde, inkleuring van het begrip 'belijdenis' is het als vertaling van het Griekse homologia nauwelijks bruikbaar. Wie bij de vertaling en uitleg van de bijbel (het NT) deze informatie goeddeels menen te kunnen negeren, moeten wel bedenken, dat dit niet het enige voorbeeld is van vergelijkbare vertaalbeslissingen. Ze brengen de lezers van vertalingen ver weg van de bronteksten. De vertaalbijbel probeert lezers juist dichterbij die brontekst te brengen.

³ Net dank aan AFKlijn (blz.51).

context van het hele verhaal uit het korte hoofdstuk 12 van het boek Numeri gemakkelijk worden misverstaan. Zoals we enkele keren eerder hebben betoogd, voegt de schrijver van de Hebreeënbrief nooit zomaar een losse tekst in. Dat blijkt hier daaruit dat hij de figuur van Mozes inbrengt. Dus moeten we ook hier heel Numeri 12 nagaan. In de linker kolom citeren we de Statenvertaling (met in de voetnoten verwijzingen naar andere vertalingen met name de LXX en de NBV21) en in de rechter kolom de Vertaalbijbel.

STATENVERTALING

1. Mirjam nu sprak, en Aäron⁴, tegen Mozes ter oorzaak der vrouwe, der Kushietische die hij genomen had; want hij had eene Kushietische tot vrouw genomen.

2. En zij zeiden: heeft dan de HEERE maar alleen door Mozes gesproken? Heeft hij ook niet door ons gesproken? En de HEERE hoorde het.

3. Doch de man Mozes was zeer zachtmoedig, meer dan alle menschen die op den aardbodem waren.

4. Toen sprak de HEERE haastiglijk tot Mozes en tot Aäron en tot Mirjam: Gij drie, komt uit tot de tent der samenkomst. En zij drie kwamen uit.

5. Toen kwam de HEERE af in de wolk-kolom, en stond aan de deur der Tent: daarna riep Hij Aäron en Mirjam en zij beiden kwamen uit.

6. En Hij zeide: Hoort nu mijne woorden: zoo daar een Profeet *onder* u is, Ik de HEERE zal door een gezicht Mij aan hem bekend maken, door een droom zal Ik met hem spreken.

7. Alzoo is mijn knecht Mozes niet, **die in**

VERTAALBIJBEL

En-voorts-brengt-in MieR'JáM en-AàHæRoN bij-MoshèH ter-oorzaak-van de vrouwmenselijke de-KoeShieTische die hij-neemt; ja-een-vrouwmenselijke een KoeShieJTische neemt-hij.

En-voorts-zeggen-zij: alleen? dus via-MoShèH brengt-in JHWH, niet? ook via-ons brengt-hij-in.

En-voorts-hoort JHWH.

En-de-manmenselijke Mozes (is) een-zich-buigende machtig; anders-dan~al-af-roodling, die (is) op-de-vertegenwendinging-van het roodlingse.

En-voorts-zegt JHWH plotseling tot-MoShèH en-tot-AáHæRoN en tpt Mier'JaM,trekt-uit jullie-drieën naar-de-tent-van gemeenschapsordening: en-voorts-trekken-uit zij-drieën.

En-voorts-daalt-neer JHWH in-een-staander-van overvolking, en-voorts-roept-hij AàHæRoN en-MieR'JáM en-voorts-trekken-zij-uit zij-andertwee.

En-voorts-zegt-Hij hoort-dan-toch de-inbrengen-mijner; ware-dat-aan't-geschieden-is een-profeet-jelieder, ik-JHWH: in een gezicht aan-hem ben-ik-m'aan't-doen-volkennen, in-de-droom ben-ik-aan't-inbrengen bij-hem.

Niet~vastzo de-heerdienaar-mijner

⁴ De NBV21 vertaalt: Mirjam en Aäron maakten aanmerkingen op Mozes. Zeker hadden ze dat, maar aanmerkingen hadden zij ook op JHWH. En dan: in de Hebreeuwse tekst staat Aäron wat apart. In de SV is dat zichtbaar gebleven, ook in de NBG51 ("samen met Aäron"). De volgorde van het Hebreeuws kan worden opgevat als een voorbeeld van de bekende constructie waarin het werkwoord in het enkelvoud gevolgd wordt door een onderwerp in het meervoud. Dat hebben de vertalers van de LXX gedaan. Maar hier kan het ook de andere positie van Aäron t.o.v. Mirjam aanduiden: Aäron is hier niet de initiatiefnemer, dat is Mirjam; Aäron VOLGT Mirjam. Is hij soms solidair met Mirjam, zoals hij in Ex.32 het volk volgde in de geschiedenis met het gouden kalf? Had hij dat als hogepriester ook niet te zijn? Solidair in de schuld? Is dat niet de tragiek van elke gezalfde? En: kon Adam in Gen.3 anders dan solidair zijn met Eva - in de schuld en dus in de gevolgen van de wandaad? We komen op dit thema nog terug.

mijn gansche huis getrouw is⁵.

8. *Van* mond tot mond spreek ik met hem; en *door* aanzien, en niet door duistere woorden, en de gelijkenis des HEEREN aanschouwt hij; waarom dan hebt jij; ieden niet gevreesd tegen mijnen knecht, tegen Mozes, te spreken?⁶

9. Zoo ontstak des HEEREN toorn tegen hen en Hij ging weg.

10. En de wolk week van boven de Tent; en zie Mirjam was melaatsch, *wit* als de sneeuw. En Aäron zag Mirjam, en zie zij was melaatsch.

11. Daarom zeide Aäron tot Mozes: Och mijn heer, leg toch niet op ons de zonde, waarmee wij zottelijk gedaan en waarmede wij gezondigd hebben!

Hier blijkt hoe het hogepriesterschap van Aäron vanwege de zalving functioneert en functioneren moet. Eerst volgt hij Mirjam in haar rivaliteit met Mozes (solidair in de schuld), nu erkent hij mede namens haar (haar horen we niet zelf, wel via haar broer in zijn rol als hogepriester) de 'zonde' beter: de verwaarding: want dat is de inhoudelijke kracht van het dit Hebreeuwse woord; het gaat om waarde ontnemen en waarde ontnemen zij aan Mozes. Maar Aäron spreekt Mozes aan, niet als broer maar als hogepriester als gezalfde. En hij komt voor haar op, niet omdat zij zijn zuster is, maar omdat zij mensenkind is. Hij zegt het volgende tegen Mozes, niet tegen zijn broer, maar tegen deze ene, die 'de mond van JHWH' is.

12. Laat zij toch niet zijn als een doode van wiens vleesch, als hij uit zijn moeders lijf uitgaat, de helft wel verteerd is.

MoShèH; in-al-af-het-huis-mijner trouw is-hij.

mond naar-mond ben-ik-aan; t-inbrengen~bij-hem en een-gezicht en-niet in-raadselachtigheden en-naar-de-soortgelijkheid-van JHWH is hij-aan't-kijken; en-bekend-met-wat? Niet hebben-jullie-je-ontzien om-in-te-brengen op-tegen~de-heerdienaar-mijner op-tegen MoShèH.

En-voorts-ontgloeit~de-walgneus-van JHWH bij-hen en-voorts-gaat-hij.

En-de-wolk: hij-wijkt vandaan-op~de-tent. en-kijk-hier MieR'JáM melaats als-sneeuw; en-voorts-wendt-zich-toe AàHæRoN naar-MieR'JáM en-kijk-hier een-melaatse.

En-voorts-zegt AàHæRoN tot-MoShèH, ja machtiger-mijner, niet~dan-toch-ben-jij-aan't-zetten op-ons de-verwaarding waarmee wij zot-doen en waarmee wij-verwaarden.

niet~dan-toch-is zij-aan't-geschieden als-een-gestorvene, die bij-zijn-uit-trekken vandaan-van-de-moeder-schoot-van de-moederende-zijner voorts-wordt-opgegeten de-helft-van het-vlees-zijner.

Mirjam is totaal melaats en helemaal wit. Volgens Leviticus 13 is zij dan rein als een gestorvene - een gestorvene bij leven. En weer is hij hier hogepriester en daarom 'bevoegd' om deze uitspraak te doen. En Mozes? Hij luistert naar de hogepriester naast hem!

⁵ De SV verwijst hier naar Hebr.3:2! Wat een ongeëvenaarde uitgave was deze Statenvertaling qua vertaling maar zeker ook vanwege de kanttekeningen!

⁶ Hier verwijst de SV terecht naar Ex.33:11. De schrijver van de Hebreeënbrief roept bij zijn lezers diezelfde tekst in herinnering en wij nu dienen hem in al die verwijzingen te volgen.

13. Mozes dan riep tot den HEERE
zeggende: o God, heel ze toch!

En-voorts-schreeuwt Mozes tot JHWH
te-zeggen: o-god, dan-toch herstel-
haar.

INTERMEZZO 9

Dit inzoomen op Numeri 12 is nodig omdat dit alles voor de schrijver van de Hebreeënbrief (en voorzijn adressanten?) impliciet is als hij Jezus hogepriester noemt. De invulling van dit ambt wordt niet door Jezus bepaald, hij ver-vult wat over dit hogepriesterschap in TaNaKh gezegd wordt. Wij, moderne lezers en tekstverklaarders, moeten dit allemaal expliciet vermelden.

Zo wordt ook de betekenis van het messiasschap (het gezalfd zijn) steeds helderder. De contouren van Jezus zien we oplichten in TaNaKh. ja alle TaNaKh-lezende en vierende synagogegangers - of zij nu wel Jezus met de mond belijden of niet - lezen en vieren Jezus impliciet. Dat is de strekking van de hele Hebreeënbrief. De Joodse (Judese) synagoge 'weet' van Jezus en zeker zoveel als de niet-Joodse kringen rond die synagoges.

Tegelijk wordt in Numeri 12 (en niet alleen daar!) duidelijk dat Mozes een ANDERE positie heeft; hij is geen hogepriester! Hij is ook geen gezalde - hij zalft de eerste hogepriester en daarna wordt die zalving door de hogepriester zelf door gegeven. Hoe ontvangt Jezus die zalving. Volgens de evangelieschrijvers zodra hij aan zijn concrete lijdensweg begint. Dan wordt hij nl. gezalfd door een vrouw.

Voordat we de schrijver van de Hebreeënbrief verder volgen in zijn betoog, maken we eerste de bespreking van Numeri 12 af. Wat daar te lezen is, heeft betrekking op nog een vijfde speler in deze geschiedenis, nl. het volk Israël: het 'Israël Gods' verschijnt in dit korte hoofdstuk. De twaalfstammengemeenschap draagt de naam die aan Jakob als TWEEDE naam gegeven is, toen hij de Jabbok overstak. Hij keerde daar terug in het land van belofte, maar werd daar met Ezau geconfronteerd d.w.z. met zijn verleden en 'be-keerde' zichzelf tot dat verleden en werd een nieuw mens, maar ook een mank lopende. Ging het in Num.12 over de centrale familie uit de stam Levi, aan het slot verenigt zich de hele stammengemeenschap rond deze Levitische groep, ook rond de falende leden ervan. Dit thema komt in heel de TaNaKh telkens terug, De falende stam wordt niet aan de ondergang prijsgegeven, falende leden evenmin. Alleen voor leden die de stammengemeenschap als zodanig ontkennen is - logischerwijze - geen plaats. Voor falende uitdrukkelijk wel. Voor falende leden c.q. delen is er dan ook in ecclesia kuriakè plaats. En met deze twee Griekse woorden (waarvan het eerste in de moderne Romaanse talen is verbasterd tot b.v. église (Frans = kerk) en het tweede in Germaanse talen is verbasterd tot b.v. church (= kerk) duiden de messiaanse commune aan die zich uit alle naties verzamelt aan de messiaanse maaltijd waar de twaalfstammen-

gemeenschap hen voorging en voorgaat als het Israël Gods. Dat verschijnt hier in het slot van Num.12.

14. En de HEERE zeide tot Mozes: Zoo haar vader haar smadelijk in haar aangezicht gespuugd had, zoude zij dan niet zeven dagen beschaamd zijn? Laat ze zeven dagen buiten het leger gesloten en daarna aangenomen worden.

en-voorts-zegt JHWH tot-MoShèH, zo-de-omvamende-harer spugend aan't-spugen-is op-de-vertegen-wending-harer, niet? is-zij-schaam-deelachtig-aan't-zijn zeven dagen. afgesloten-is-zij-aan't-worden zeven dagen vandaan-van-het-straatbuiten voor-de-neerlatinge, laat-daar-achter is-zij-binnengehaald-aan't-worden.

Mirjam heeft niet alleen Mozes 'ver-ont-waard', zij is onrein, d.w.z. zij besmet het volk met haar insinuaties, zo besmettelijk als een melaatse en wel als een melaatse die steeds verder wordt aangetast en daarmee anderen aansteekt. Zo iemand wordt niet gestraft: dat helpt niets. Zo iemand wordt - volgens Num,5⁷ - buiten de gemeenschap geplaatst en dan is zeven dagen lang genoeg. Een melaatse wordt dan opnieuw beoordeeld of hij/zij nog besmettend is. Wat Mirjam deed (en waarmee Aäron zich solidariseerde) bedreigt het hele volk. Dat vergt van het volk om haar invloed op te heffen; dat kan alleen door haar buiten de gemeenschap te plaatsen - uit het spel te halen maar nooit zonder perspectief op herstel. Die tijdelijke buitensluiting is de taak van het volk, zo lezen we in het volgende vers:

15. Zoo werd Mirjam buiten het leger zeven dagen gesloten; en het volk verreide niet, totdat Mirjam aangenomen werd.

En-voorts-wordt-opgesloten MieR'JáM vandaan-van-het-straatbuiten voor-de-neerlatinge zeven dagen; en het genotenvolk niet rukt-het-los; tot-het binnengehaald-worden van-MieR'JáM.

16. Maar daarna verreide het volk van Hazeroth, en zij legerden zich in de woestijn van Paran.

En-voorts-rukken-zij-los, het-genotenvolk, vandaan-van ChæTséRoWT; en-voorts-laten-zij-zich-neer in-het inbrengveld-van PaRaN..

Hoewel volgens vs 10 de wolk geweken was, trok het volk zeven dagen lang niet verder: het wachtte op Mirjam.

Met een paar woorden brengt de schrijver van de Hebreeënbrief dit kernachtige hoofdstuk uit Numeri volledig in. Dat is de context die aan het begrip 'hogepriester; de invulling geeft, die voor het verstaan van de brief onontbeerlijk is: ZO'N Hogepriester is . . . Jezus!

In het volgende vers brengt hij dan Mozes ter sprake. Voordat we daarop ingaan, resumeren we. Wie in TaNaKh leest over 'werkboden' (MàLæKieJM), 'profeten' (NeBhieJieM), 'apostelen (SháLieJàCh⁸), '(sticht-)zonen' (BeN), 'gezalfdén'

⁷ De SV vermeldt deze tekst dan ook in de kanttekening en licht dat uitvoerig toe!

⁸ Dit Hebreeuwse woord, afgeleid van het werkwoord SháLàCh = zenden) functioneerde toen vooral in Rabbijnse kringen. Het duidt een afgevaardigde, een gevolmachtigde aan, die de opdrachtgever present stelt. Die betekenis had het Griekse woord ook, vooral op het gebied van de zeevaart.

(MeShieJàChieM = ingewrevenen) en het 'Israël Gods' gaat een menselijke gestalte ontwaren, één die in de persoon van Jezus van Nazareth vlees en bloed is geworden, d.w.z. concrete geschiedenis is in de landstreek rond de Jordaan ten tijde van Augustus en Tiberius. En de Judese gemeenschappen horen in hun synagoges, dat Jezus er is / was en wie Hij is en wat hij deed. Voor de TaNzKh-lezers is niet overtuigend wat zij over Jezus van zijn aanhangers horen, maar wat zij opmaken uit de TaNaKh, met name uit de hierboven aan de Hebreeënbrief ontleende reeks 'ambten'. Ook voor die Jezusaanhangers is diezelfde TaNaKh de enige autoriteit ook op dit thema. Samen lezen in en betekenis verlenen aan TaNaKh is de enige route waarop we Jezus leren kennen en gaan verstaan hoe hij leefde - en leeft. Samen hebben we uit TaNaKh weet van Messiasschap. Precies daarin IS Jezus ons voorgegaan. Daarom kon en wilde hij de conclusie of hij Messias was aan zijn Joodse hoorders overlaten. Voor de erkenning van het Messiasschap van Jezus van Nazareth is niet het instemmen met een geloofsbelijdenis noch getrouw aan rituelen deelnemen beslissend, maar de navolging, het waar houden (maken) van zijn weg van goeddoen, lijden en opstaan. Dat maakt zichtbaar hoe weinig we Hem in de dagelijkse praktijk als vooraanganger erkennen en willen erkennen. We staan niet ver van Mirjam af. Die ondermijnde het gezag van Mozes - en over hem gaat het in de volgende verzen van Hebreeën 3.

3.2:(vervolg) ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν [ὅλῳ] τῷ οἴκῳ αὐτοῦ / hoos kai Mooises en [holooi] tooi oikooi autou: zoals ook Mozes in geheel zijn huis. Nu valt er een NAAM: Mozes. Zijn optreden is niet te vatten onder de eerder genoemde titels en functies: Mozes is Mozes. De woorden die de schrijver daarvoor voor Jezus gebruikt ("trouw geschiedend aan hem die hem gemaakt heeft") betreft hij door het woordje 'hoos' = 'zoals' ook op Mozes (aanvullen: trouw aan hem die hem gemaakt heeft) - en voegt daar aan toe de woorden die ook in Num.12:7 volgen: "in geheel mijn huis", maar hij verandert 'mijn' in 'zijn' (n.l. van God). De meeste vertalingen hebben hier 'aangesteld' (SV: gesteld) i.p.v. 'gemaakt', wat er letterlijk in het Grieks staat.. Toch dienen vertalers en tekstverklaarders in overweging te nemen of de schrijver hier met opzet het Griekse ποιεοο heeft gekozen - en zo ja waarom dan? Gezien het feit, dat de hele brief doordrenkt is van TaNakh en de Hebreeuwse taal- en denkwereld, zou dit Griekse woord de invulling kunnen hebben van het Hebreeuwse NgáSsàH = (net als het Griekse ποιεοο) doen en maken, maar 'maken' in de zin van 'zorgen dat iets er is en is wat het zijn moet - dus niet fabriceren c.q. construeren. Daarom wordt dit Griekse woord in de LXX niet alleen voor het genoemde Hebreeuwse werkwoord gekozen, maar ook voor het Hebreeuwse werkwoord dat meestal met 'scheppen' wordt vertaald nl. BáRáA. Jezus en ook Mozes zijn trouw aan Degene die hen heeft gemaakt - wat zij zijn'. Wat zij zijn, zijn zij door JHWH en wel on-middellijk en niet via welke be-middeling dan ook; zij zelf be-'middelen' elk 'hun' huis!

Het is nodig er hier op te wijzen, dat de positie van Mozes in TaNaKh een unieke is. Hij wordt weliswaar regelmatig als 'heerdienaar'(NgèBhèD) aangeduid en een enkele maal als NàBieJ (profeet), maar nooit als gezalfde of (hoge-)priester of 'stichtzoon'. Mozes is geboren als Levitisch jongetje, dat in de Nijl zou verdrinken, 40 jaar opgevoed onder een Egyptische naam aan het Egyptische hof als prins, 40 jaar omgeschoold tot Midianitische herder (volgens het eigen Pesachverhaal!) voordat hij als tachtigjarige zonder taalkennis van zijn eigen volk, zich bij zijn volk in Gosen en bij de Farao meldde: Mozes kwam uit een andere wereld; hij was (is) het ene been waarmee JHWH in onze mensengeschiedenis staat. Zo'n autonomie, hoe sterk

tegelijkertijd ook luisterend naar TaNaKh, kenmerkt ook Jezus' optreden en levensweg. Mozes en Jezus beiden trouw aan Degene die hen gemaakt heeft.

'In mijn huis'voegt Numeri 12:7 daaraan toe: '(elk) in ZIJN huis' lezen we in de Hebreeënbrief, Wat bedoelt de schrijver daarmee. Wat betekent die toevoeging in Num.12:7 en - dus? - in Hebr.3:3,5 en 7? In Nummeri 12 spreekt JHWH tot Mirjam en AäRon over 'mijn' huis: '(ge-)trouw in mijn huis'. Meestal wordt in TaNaKh, wanneer over het huis (BeT - oikos) van God sprake is de tabernakel of de tempel bedoeld. Dat ligt hier ook voor de hand. Dan is dat ook de basis betekenis in Hebr.3:2 e.v. Toch lijkt in de volgende verzen 'huis' een ruimere betekenis te krijgen: het gebouw als symbool van de gemeenschap 'Israël' c.q. de 'ecclesia kuriakè'. Een levende tempel, die de verwoeste stenen tempel opvolgt. Die tempel, die de eerdere stenen tempel opnieuw zichtbaar maakt, zij het ook niet uit gehouwen stenen bestaande maar uit levende stenen (een metafoor die we ook elders in de Goednieuwsboodschap tegen komen), gaat in het betoog van de schrijver een belangrijke rol spelen vanaf Hebr.4:14. '(ge-)trouw in mijn huis', d.w.z. in de tempel zijn zowel Jezus als Mozes. Die getrouwheid heeft ook direct te maken met het 'bouwheerschap' van Mozes met betrekking tot de tabernakel, c.q. de tempel. Tot twee keer toe krijgt Mozes op de berg het 'bestek' ter inzage en dan geeft hij dat door om te bouwen. Hoe functioneert Jezus als bouwheer?

3:3. πλειονος γαρ ουτος δοξης παρα Μωισης ηξιωται / plieonos gar outos doxès para Mooisès èxiotai: meer immers is hij aan dunkzwaarte ten opzichte van Mozes waardig . . . Deze woorden drukken in ieder geval uit dat Mozes veel dunkzwaarte waardig is - en dus ook gegeven dient te worden! Komt daar iemand over heen, dan blijft Mozes 'veel dunkzwaarte waardig!' Komt er in TaNaLh iemand over heen? En volgens de rabbijnen? Ja! Diegen n.l. die het volk in vrede en trouw aan de ToRaH in Jeruzalem en omstreken zal doen wonen. Die is komende! En hier gaat de schrijver van de Hebreeën brief, in koor met de andere boeken van de Goednieuwsboodschap zeggen: Jezus is deze komende! En hij gaat uitgebreid duidelijk maken waaruit dat komen-van-Jezus blijkt. Om te beginnen gaat hij verder met het thema 'huis bouwen'. En hij vervolgt in vs 3 met:

3:3(vervolg): καθ' οσον πλειονα τιμην εχει του οικου ο κατασκευασας αυτον /
kath'oson pleiona timèn echei tou oikou ho kataskeusasas auton:

naar gelang meer waardering heeft dan het huis hij die het toebereidde.

Het Griekse werkwoord kataskeuazoo komt in de LXX heel weinig voor en is dan de vertaling van meerdere Hebreeuwse woorden, zoals 'vast doen zijn', 'vormen', 'scheppen', maar juist niet van het Hebreeuwse BÀNÁH. Dat wordt meestal met 'bouwen' vertaald, maar in de kern betekent het 'stichten'. Ook in het NT komt het weinig voor, maar In Hebreeën komt het juist vaak voor. Het lijkt er op, dat dit Griekse werkwoord in deze brief juist wel de inhoud heeft van het Hebr.BaNaH = stichten. Stichten is: alles voor (toe-)bereiden voor en een begin maken met. In de VB kiezen we daarom voor 'toebereiden'. Wat zegt de schrijver in vs 3? Dat Jezus hierin boven Mozes uitgaat dat hij ontwerper en fundeerder van het huis is, terwijl Mozes deel uit maakt van dit huis - waarmee zowel de tempel als het geestelijke huis Israëls bedoeld is (zoals we al opmerkten). Deze uitleg geeft de schrijver zelf in het volgende vers. Jezus gaat boven Mozes uit, zeker, maar Mozes voert diens ontwerp uit en staat dus heel dicht bij de Messias en dus bij Jezus. Zonder de Messias, d.w.z. zonder de gezalfde, de hogepriester, de heerdienaar en bodewerker en het Israël Gods - samen 'het huis'- valt Mozes geen recht te doen, en daarom ook zonder

Mozes - als 'lid van het huis' - is de Messias geen recht te doen. Mozes vertegenwoordigt dat hele 'huis'. Dat hele huis is ondergegaan tot en met de tempel, maar dat huis werd door Jezus opnieuw voor- en toeberaid en gefiundeerd. Er wordt en is reeds een nieuwe 'tempelbehuizing' zichtbaar. Een gemeenschap die daar oog voor heeft, zal haar stenen behuizingen bouwen naar het model van DE tempel, die verwoest is, zoals in de Oosters Orthodoxe Kerken de standaard is geworden. Die gemeenschap zal een ecclesia kuriakè (willen) zijn, met dezelfde karakteristieke opbouw die ook Israël kenmerkt.

3:4: πας γαρ οικος κατασκευαζεται υπο τινος, ο δε παντα κατασκευιασας θεος /

pas gar oikos kataskeuazetai hupo tinos, ho de panta kataskeuasis theos:

want alle huis wordt toeberaid door iemand, maar hij die toeberaidt (is) God.

Het idee voor en het ontwerp van 'alle huis'. . . . wordt hier 'elk huis' bedoeld? Taalkundig gezien ja. AFKlijn kiest voor deze optie, die hij als laatste noemt, en hij concludeert dat 'theos' hier met 'een god' vertaald moet worden; ofwel: het bestaan van welk huis dan ook is toe te schrijven aan goddelijke activiteit. Ook zo uitgelegd kan het woord 'huis' hier ook in overdrachtelijke zin klinken - waar Klijn ook op wijst.. De associatie met het 'tabernakel- / tempel-huis' klinkt hier zeker ook. Mozes ontvangt immers de stichtvorm (TaBieJNaH) daarvoor op de berg Sinai. En over hem gaat het verder in het volgende vers.

3:5: και Μωισης μεν πιστος εν ολωι τωι οικωι ως θεραπων / kai Moisis men pistos en holooi tooi oikooi hoos therapoon: en Mozes (is) wel getrouw aan geheel het huis als heerdienaar. Het Griekse woord therapoon komt in het NT alleen hier maar voor. Het is in de LXX in Exodus 1-15 waar het over de trawanten van Pharao gaat steeds (en opvallend) de vertaling van het Hebreeuwse NgèBhèD; daarom vertalen we het hier met 'heerdienaar'. Behalve hier in Num. 12:7 komt het nog enkele keren voor als vertaling van het Hebr.NgèBhèD in de Torah, niet in de andere boeken. Hier blijkt weer de vertrouwdheid van de schrijver met de LXX. Het is echter van belang deze Joods Alexandrijnse vertaalbeslissing nader te onderzoeken, vandaar het volgende excurs.

EXCURS over NgæBhoDáH = heerdienst(baarheid)

Het Hebr.werkwoord NgáBhàD wordt in de LXX meestal door één van de volgende drie Griekse basisbegrippen vertaald: douleuoo(doulos), ergazoo (ergon) en leitourgein (leitourgia).

Maar in de eerste vijftien hoofdstukken van Exodus wanneer het de knechten van Farao betreft, met therapoon. Dat woord gebruikt de schrijver van de Hebreeënbrief hier als hij Num.12:7 uit de LXX citeert. Het feit, dat Mozes, die in de Hebreeuwse tekst NgèBhèD genoemd wordt, hier met het Griekse therapoon aangeduid wordt, is reden genoeg om de vraag te stellen, wat deze Joodse vertalers in Alexandrië meer dan twee duizend jaar geleden er toe gebracht hebben met zoveel verschillende Griekse woorden dat ene, zo vaak gebruikte en belangrijke Hebreeuwse woord NgèBhèD weer te geven. Dat we hier, in deze uitleg van de brief aan de Hebreeënen, deze vraag zo uitdrukkelijk stellen, komt omdat de hier gegeven uitleg juist berust op een vertaling, waarin een bepaald Hebreeuws woord overal door eenzelfde Nederlandse woordcombinatie weer

wordt gegeven. Daar ligt het begin van een antwoord op de hierboven gestelde vraag. Want is dat niet de gewone manier van vertalen? Zoals die Judeeërs toen zijn gaan vertalen, zo vertalen we nog altijd. De woordenboeken laten dat zien. Wie in een Engels -Nederlands woordenboek een bepaald Engels woord opzoekt, treft daar meestal meerdere Nederlandse woorden onder elkaar aan. Hoe komen de makers van een woordenboek daaraan? Wel uit de praktijk, d.w.z. enerzijds uit de manier waarop vertalers tot dan toe tot hun vertaalbeslissingen zijn gekomen en anderzijds uit de gesproken, mondelinge, vertaal-gebruiken. Een hoge mate van twee- (c.q. meer-) taligheid is voor wie een lexicon samenstelt een vereiste. Die twee-taligheid (Hebreeuws - Grieks) heeft ook de vertalers van de LXX waarschijnlijk gekenmerkt. Heel veel van hun vertaalbeslissingen - zo niet de meeste - berusten daarop.

Maar soms zijn hun vertaalbeslissingen opvallend en passen ze niet in die hierboven beschreven vertaalpraktijk van tweetaligen. Een paar voorbeelden: het Hebreeuwse woord *BeRieJT* werd gebruikelijk met *SUNthèkè* (= samen-stel / verband) vertaald, maar in de LXX met *DIAthèkè* (= INstelling / beschikking). Dat moet een reden hebben - welke? Het Hebreeuwse woord *KáBhóWD* (= heerlijkheid, maar eigenlijk zwaarte) wordt juist daar met het Griekse *doxa* (= eigenlijk 'mening', 'reputatie') vertaald waar we het Griekse *timè* (= eerbiedwaardigheid) zouden verwachten. Daar zullen de vertalers van de LXX toen hun redenen voor hebben gehad - welke? Waarom werd het Hebreeuwse *AáDóWN* overwegend met het Griekse *despotès* vertaald, maar het Hebreeuwse *AæDóWNáJ* met het Griekse *kurios*? Antwoorden op deze vragen vergen detailonderzoeken, die we hier niet kunnen verslaan, laat staan uitvoeren. Bovendien zullen de antwoorden in hoge mate hypothetisch zijn. Wel kunnen we (en moeten we) hier enkele gevolgen van deze manier van vertalen kort aanduiden.

1. De semantische samenhang in de Hebreeuwse tekst wordt door zo te vertalen onzichtbaar. Dat maakt dat de vertaalde tekst zichzelf anders uitlegt dan de brontekst doet.

2. De voor een Hebreeuws woord zo kenmerkende boven- en ondertonen, die in een woordenboek onder het betreffende lemma te horen zijn; de noties die elk woord eigen zijn en een plaats geven in die betreffende taal, worden in zo'n vertaling vervangen door die van het gekozen vertaalwoord en gaan voor de lezer, die wil begrijpen wat er staat, de betekenis bepalen.

Terug naar het Griekse *therapoon* als vertaling van het Hebreeuwse *NgèBhèD* in Num.12:7, overgenomen door de schrijver van de brief aan de Hebreeën. Hij zelf zal beseffen,

dat de Hebr. tekst daar NgèBhèD heeft, maar beseffen zijn lezers dat ook - en wij nu, Nederlanders van nu? Moeten wij nu dat zichtbaar maken in ONZE vertaling en dus 'heerdienaar' 'kiezen (wat wij hier om die reden dan ook doen)? Of moeten we hier juist die Griekse boven en ondertonen van therapoon (n.l. therapeuoo = verplegen, bedienen; therapeutès = helper) 'invoeren'? Speelt dan hier ook nog een rol, dat het een tekst uit het NT betreft, een 'heilige' tekst dus, die we alleen in het Grieks kennen en waarvan we bij vertaling dus juist het Grieks moeten recht doen? Is de LXX net zo'n heilige tekst? Wel voor RKgeloofsgemeenschap als basis voor de door die kerk geautoriseerde Latijnse vertaling; evenals voor de Oosters Orthodoxe kerken.

HOE KERKMENSEN, VERTALERS EN LEZERS HIER OOK BESLISSEN - EN LATEN WE ELKAAR NIETS OPLEGGEN -, DE HIERVOOR GESTELDE VRAGEN DIENEN VRAGEN TE BLIJVEN, DIE GESTELD MOGEN WORDEN EN WAAROP ANTWOORDEN GEZOCHT WORDEN.

Hier, in deze uitleg van de brief aan de Hebreëën menen we voldoende redenen te hebben, om aan te nemen, dat de Hebreeuwse TaNaKh de bron is voor zowel schrijver als toenmalige lezers

We vervolgen nu de uitleg van deze brief bij:

3:5b: εις μαρτυριον των λαληθησομενων. / eis marturion toon lalèthèsomenoon: tot getuigenis van wat nog bepraat zou gaan worden. Het woord 'getuigenis' (marturion) moet ons hier eerst bezig houden. Het is de invulling van het heerdienaar (therapoon) zijn van Mozes. Het is de eerste keer dat de schrijver dit Griekse woord gebruikt. Hierna komen zowel het werkwoord als de verwante zelfstandige naamwoorden nogal eens voor, met name in het indrukwekkende elfde hoofdstuk, een opsomming van de bekende verhalen uit TaNaKh. Dat maakt het onontkoombaar om ook bij dit Griekse woord, ja zeker bij dit Griekse woord de samenhang met het Hebreuws op te zoeken, Het is in de LXX (en overigens ook daar buiten bij Philo en Josephus en andere Grieks schrijvende Joodse auteurs uit deze periode - zie Liddl&Scott) overwegend de vertaling van het Hebreeuwse werkwoord NgáWàD. Maar wat betekent dat? Het wordt meestal met 'getuigen' vertaald, maar wie de lexica erop naslaat, komt in een veel breder betekenisveld terecht, n.l. 'nog een keer doen' in de zin van 'voordoen'. De kern is het Hebr. woordje NgoWD = nog eens, nogmaals, nogmalig (in tegenstelling tot eenmalig). Van Mozes wordt door de schrijver niet in de eerste plaats verteld dat hij het woord voert, maar veeleer dat hij voorhoudt wat nog besproken zal gaan worden, n.l. t.a.v. de oprichting van dat huis waarover het zoëven ging: zowel het tabernakel- en tempelhuis als het huis Israëls. Mozes doet dat voor - doet dus nogmaals, stelt nogmalig - , zelf tegelijk deel uitmakend van dat huis (AFK), waarvan hij de stichtvorm heeft ontvangen op de Sinaï: zie vs 3b.⁹

⁹ Zie voor een uitvoeriger toelichting op de vertaling 'nogmalig stellen' in de rubriek podcats elders op deze website, en ook in "een verrassend klinkende bijbelse ethiek" van Bert van Kooij

3.6a: χριστος δε ως υιος επι τον οικον ατου ου οικος εσμεν ημεις, / christos de hoos huiois epi ton oikon autou ou oikos emen hèmeis: Christus echter(is) als een stichtzoon bij het huis van hem, (als)wiens huis wij geschieden, wij;

We zouden ook kunnen vertalen: (als) een christus, een Messias, een gezalfde echter (is) een stichtzoon bij het huis van hem, maar de dan volgende woorden maken duidelijk dat deze regel zo'n algemene strekking niet heeft bij de schrijver. Hoe voor de hand het ook voor een christelijke lezer ligt hier de naam Jezus direct in te voegen, die naam staat hier niet - het gaat de schrijver om de invulling van het messias-zijn, het gezalfd-zijn. Of Jezus dat is, is een vraag, een gewetensvraag aan Judeeërs en niet minder aan Grieken en Romeinen. Wie dat beamen, beseffen, dat zij als een messiaans levende gemeenschap te beschouwen zijn ofwel een 'zoon-huis' vormen tenminste:

3.6b:

εαν την παρρησιαν και το καυχημα της ελπιδας (μεχρι τελους βεβαιεν) κατασχομεν. ean tèn parrèsian kai to kauchèma tès elpida (mechri telous bebaien) kataschoomen: indien wij de allesverwoording en de bepraling van de hoop (tot het al-af-zijn in zekerheid) aanhouden. 'Alles-verwoording' laat in het Nederlands precies de twee Griekse woorden horen, waaruit het is samengesteld. De gebruikelijke vertaling 'vrijmoedigheid' geeft de betekenis goed weer. Dat Nederlandse woord roept ook twee woorden op n.l. 'vrijheid' en 'moed': twee heel andere woorden dan de twee Griekse woorden. Die combinatie roept op om 'alles', n.l. waardoor wij het christus-huis vormen, uit te spreken en ja dat vergt moed, moed om de vrijheid die er is te gebruiken. Het is dit volledig verwoorden - en zo 'nogmalig stellen' - waardoor het Christushuis realiteit krijgt en openbaar wordt, volgens de schrijver van de Hebreeënbrief; en hij voegt daar nog een voorwaarde aan toe: het bepralen van de hoop. Op beide Griekse woorden moeten we inzoomen. Het eerste woord verwijst naar een belangrijk Hebreeuws begrip al is het niet direct een vertaling; het tweede woord is wel een vertaling van een Hebreeuws woord.

1.καυχημα / kauchèma.

De vertalers en uitleggers hebben dit woord hier op nogal verschillende manieren in het Nederlands overgezet:

SV: . . . en den roem der hoope . . . (vrijwel letterlijk);

NBG51: . . . en de hoop waarin wij roemen;

NBV21 laat kauchèma onvertaald;

NB: . . . en de fierheid van de hoop;

AFK: . . . en onze hoop onwrikbaar hooghouden.

Tot zover het Nederlandse taalgebied. Het beeld in andere moderne Europese talen is niet veel anders. De functie van dit Griekse woord is hier niet direct duidelijk. Wat betekent het hier, als we verdisconteren dat het een weergave is van een Hebreeuws begrip? Daarvoor gaan we weer te rade in de LXX. De concordantie toont aan, dat het in de LXX niet vaak voorkomt en dan als weergave van zeker 6 verschillende Hebr. woorden gekozen wordt, waaronder HálàL (waarover straks meer). Van het werkwoord kauchèoo geldt hetzelfde. Wie de andere Hebreeuwse woorden waarvan kauchèna als vertaling in de LXX voorkomt, op een rij zet, krijgt een reeks te zien, die vrijwel overeenkomt met de reeks betekenissen die in de lexica genoemd worden bij het Hebreeuwse HaLaL, inclusief de twee homoniemen, die dus geen homoniemen zijn, maar samen één stamwoord hebben. Die reeks luidt: roemen, pronken, pochen, zich aanstellen, trots zijn. In de VB hebben we daarom gekozen voor het Neder-

landse 'pralen' als weergave van het Hebreeuwse HaLaL. Opvallend is dat ook het Griekse kaucheo vrijwel dezelfde betekenisreeks heeft. Daarom kiezen we hier in Hebr.3:6b ook voor 'bepaling'.¹⁰ Maar wat betekent dan: "bepaling van de hoop aanhouden"? Daarvoor moeten we eerst ook naar het Griekse woord voor 'hoop' kijken:

2. ελπις / elpis.¹¹

De gebruikelijke vertaling is 'hoop' (in de zin van het Duitse Hoffnung en niet van het Duitse Haufe - en toch . . .). Het is in de LXX vrijwel de vaste vertaling van Hebreeuwse TieQ'WaH. Wie dat woord in de lexica opzoekt, leest, dat het is afgeleid van een werkwoord QaWaH, dat meestal met 'verwachten' wordt vertaald. Maar hij vindt tevens een homoniem, dat met 'verzamelen' wordt vertaald en . . . hij leest dan ook dat beide woorden teruggaan op een tweeradicalig stamwoord QaW dat 'span(-wijdte) betekent. Voor wie concordant probeert te vertalen - we herhalen het hier nog maar eens - is het duidelijk: wil in een Nederlandse vertaling het spoor naar het idioom van het Hebreeuwse origineel op te merken blijven, dan dienen alle Hebreeuwse woorden die van de woordstam QaW afleidbaar zijn (en dus herkenbaar zijn aan schrijfwijze en klankvorming) met een herkenbaar Nederlands woord te worden weer gegeven. Dat kan met het Nederlandse woordje 'span'. Het Hebreeuwse woord TieQ'WaH kan zo vertaald worden met 'gespannen-zijn-op', 'gespannheid'. Het Griekse woord elpis heeft in de GNB ongetwijfeld dezelfde lading. Hier doemt de vraag weer op: laten we de Griekse concordantie in tact of niet. Daarvoor hebben we gekozen, maar dat laat onverlet, dat de INHOUD wordt bepaald door het Hebreeuws.

Het gaat in deze zinswending in Hebr.3:6b dus om "het bepralen van de gespannenheid" en dat is heel wat expressiever dan het "volhouden van een (afwachtende) hoop"; bovendien gaat het niet om een afwachtende hoop, maar om 'opwachtende gespannenheid". Een dynamiek die archeologen voelen, wanneer zij onmiskenbare aanwijzingen hebben bij opgravingen een veel belovende vindplaats voor zich te hebben. Het 'Christushuis' (AFK12) presenteert zich door die vrijmoedige allesverwoording en door het bepralen van c.q. het pralen (pronken, pochen) met gespannenheid. Wie tot hen behoort, die het 'huis van Christus' (de messiaanse gemeenschap) vormen, komen daarmee voor de dag, laten dat zien; ja zij *kunnen* ook een en ander laten zien, hebben iets in handen en wel iets veelbelovends dat gespannen maakt op het vervolg. Wanneer we in deze zinsnede deze lading voelen, begrijpen we waarom het volgende vers begint met:

7. Διο / Dio: Daarom, als aankondiging van een oproep, ontleend aan de tweede helft van psalm 95, waar de Heilige Beluchter (Geest) spreekt:

καθως λεγει το πνευμα το αγιον / katoos legei to pneuma to hagion (zoals zegt de beluchter de heilige) Dan citeert de schrijver Psalm 95 vs 7b - 11. Voordat we de impact van dit uitvoerige citaat kunnen gaan verwoorden, laten we de eerste helft van deze zo bekende psalm horen. Zijn lezers zullen vs 1-7a zeker paraat hebben - zoals wie enigszins bekend is met het kloosterlijke psalmgebed door deze aanhef van psalm 95 in het vroege ochtendgebed geplaatst wordt. Hier volgt die aanhef in

¹⁰ Zie voor een diepgaande analyse van het Hebreeuwse stamwoord HaLaL: "NAAR JHWH DIE VAN ISRAEL, EEN ONDERZOEK NAAR PSALM 25 blz.72 e.v. (Bert van Kooij e.a. Maastricht SHAKER PUBLISHING 2007)

¹¹ idem blz.120 e.v. voor een analyse van het Hebr.QaW en het Griekse elpis.

DE STATENVERTALING

1. Komt, laat ons den HEERE vrolijk zingen, laat ons juichen voor den rotssteen onzes heils.
2. Laat ons zijn aangezicht tegemoet gaan met lof, laat ons hem juichen met psalmen.
3. Want de HEERE is een groot God, ja een groot koning boven alle goden.
4. In wiens hand de diepste plaatsen der aarde zijn, en de hoogten der bergen zijn zijne.
5. Wiens ook de zee is, want Hij heeft ze gemaakt, en zijn handen hebben het droge geformeerd.
6. Komt, laat ons aanbidden en nederbukken, laat ons knielen voor den HEERE die ons gemaakt heeft.
7. Want Hij is onze God. en wij zijn het volk zijner weide en de schapen zijner hand; Heden zoo gij zijn stem hoort,
8. verhardt uw hart niet

en DE VERTAALBIJBEL

Aan-de-gang wij-zijn-aan't-jubelschreien voor-die-JHWH-van Israël; wij-zijn-aan't-schetteren: voor-de-rots-van de-vrijheid-onzer. Wij-zijn-aan't-oostenvroeg-zijn-voor de-vertegenwending-zijner met-behandklapping; met-ervezelingen zijn-wij-aan't-schetteren voor-hem. Ja een-god groot(is) die-JHWH-van-Israël; en-een-koning groot: over-al-af-gods. Die(heeft) in-de-hand-zijner de-peilbaarheden-van het-land; en-de-kammen-van de-bergen(zijn) aan-hem. Aan-wie de-zee(is) en hij hij-maakt-haar; en-het-droge: de-handen-zijner zijn(dat)-aan't-formeren. Komt wij-zijn-aan't-bukken-toch en-aan't-knielen-toch; wij-zijn-aan't-inzegenen-toch voor-de-vertegenwending-van~die-JHWH-van-Israël makend ons. Ja hij de-god-onzer; en-wij genotenvolk-van de-weideplaats-zijner en-voorttrekvee-van de-hand-zijner; des-daags: ware't-dat op-de-stem-zijner jullie-aan't-horen-zijn niet~stijf-aan't-doen-zijn-zijn-jullie de harten-ulieder. . .

Met psalm 95 vs 7b begint de schrijver van de Hebreeënbrief als citaat de tweede helft van Psalm 95 als vs 7b van zijn hoofdstuk 3 - toeval waarschijnlijk ook omdat de nu zo vertrouwde telling pas vele eeuwen na het schrijven is toegevoegd, toch opvallend, vooral omdat deze twee regels in het vervolg een aantal keren terug komen; de Griekse tekst luidt aldus:

3.7b: σημερον εαν της φωνης ακουσητε / sèmeron ean tès phoonès akousète: vandaag indien jullie de stem van hem horen.

'Zijn stem': n.l. van die-JHWH-van-Israël; naar die naam wordt vele malen verwezen in het eerste gedeelte van psalm 95¹². Wat zegt die stem? "Dat hij ons maakt, het genotenvolk van zijn weide en de schapen van zijn hand" (Ps.95:7a).

¹² Met dit deel van psalm 95 openen dagelijks de metten, het vroege ochtendgebed in de kloosters, op die prachtige Gregoriaanse melodie. Namens de hele christelijke wereld voegen de kloosterlingen - en al wie met hen mee zingt - zich bij Joodse Synagogale gemeenschap, zoals ze dat in elk volgend van de zeven dagelijkse getijdengebeden doen, omdat de kern daarvan bestaat uit het bidden van het hele psalmboek, oorspronkelijk in een week, later elke veertien dagen. Wie de psalmen bidt, eigent zich deze teksten niet toe, naar schaart zich bij de Joodse synagogale gemeenschap, En die Joodse synagogale gemeenschap (NgéDaH in het Hebreeuws) neemt haar

INTERMEZZO

Voordat we verder gaan met de bespreking van de brief aan de Hebreëen, moeten we ons een paar zaken realiseren.

1. De schrijver gaat vanaf dit vs 7 diep en langdurig in op de tweede helft van psalm 95, n.l. tot hoofdstuk 4 vs 13 toe. Daarna gaat hij over op het thema "Jezus als hogepriester". Wat hij duidelijk wil maken aan de hand van psalm 95 is het antwoord op de vraag waarom dit hogepriesterschap in zijn betoog zo'n centrale plaats inneemt.

2. Het woord 'bijbel' is ons zo bekend - afgezien van onze bekendheid met de inhoud - dat we ervan uitgaan, dat wij wat daar te lezen staat mogen en kunnen beoordelen op het nut c.q. het belang dat wij er in menen te vinden. Zo wordt er vooral binnen de kerkenfamilie met dit boek omgegaan. Omdat mogelijk te maken is de bijbel in bijna alle talen en vele malen vertaald. Het begeleidend foldertje dat het NBG mee geeft in ieder exemplaar van de NBV21 maakt dat overduidelijk. Enkele citaten uit deze folder:

** Gefeliciteerd met UW (akvk) nieuwe bijbel.*

** We hopen dat u er inzicht, inspiratie en verdieping in vindt*

** De bijbel voor iedereen.*

Dat wij niet Joodse Europeanen zijn van de 21e eeuw en als zodanig 'geen enkele boodschap' aan deze teksten hebben, beseffen we veel te weinig. De bijbeltekst komt niet voort uit onze west-europese geschiedenis, is niet in onze contreien ontstaan. Hij is ook niet aan ons geadresseerd.

Hij is geschreven in het nabije Oosten in een tijdvak dat ongeveer begint in 500 voor Christus en eindigt ongeveer 100 na Christus; het grootste deel is geschreven in een toen al oude vorm van het Hebreeuws en het kleinste in het Koinè-Grieks. De teksten gaan NIET over ons, ze gaan over de voorgeschiedenis van het Joodse volk, ze vertellen over HUN omgang met deze voorgeschiedenis en beschrijven HUN reacties op het optreden van Jezus van Nazareth. Bekende feiten, maar bij het lezen van de vertalingen verregaand genengeerd!

3. Wie nu in de bijbel leest, kan dat alleen doen omdat deze teksten door de kerken via hun liturgie zijn bewaard. Wat wordt van ons gevraagd als wij in de kerkelijke liturgie deze teksten zingen, lezen en verklaren? Dat we ons laten betrekken bij de Joodse synagogale geschiedenis. Uit ons zelf hebben we geen enkele reden om dat te doen - het is

plaats in in de in de psalmteksten vertelde geschiedverhalen, die de Joodse synagoge, zingend en biddend EN ethisch schendend, aanvaardt als hun identiteit, sinds het ontstaan van TaNakh rond 500 v.Chr. de eeuwen door - en die ook de kerkenfamilie haar identiteit geeft door ze te zingen en te bidden - ook ondanks alle ethische schending. Deze psalmen, waarvan psalm 95 een kernachtig voorbeeld is, bezingen deze identiteit, ook wanneer ze het oordeel verwoorden over alle schending.

Jezus die ons daartoe uitnodigt.. Zo doende - al doende, zingende, lezende en biddende - verenigen we ons in de liturgie met de Joodse synagoge. We voegen ons bij hen. Als ekklesia kuriakè maken we deel uit van de grote Joodse synagogale gemeenschap. Daarvan maakte Jezus ook deel uit, daarvan wilde hij deel uit maken, daar en daar alleen is hij te vinden - voor wie hem zoekt.

4. We zeggen - met Ruth - jullie volksgeschiedenis is onze voorgeschiedenis, jullie God is onze God. Het over jullie uitgesproken oordeel is het oordeel over ons. Door de profeten die jullie tot de orde probeerden te roepen en waarschuwden, laten wij ons ook aanspreken. Jullie falen vertelt ons falen en herkennen wij bij ons zelf. Jullie schuldigheid - ook en juist aan de dood van Jezus - is onze schuldigheid.

5. Die volstrekte solidariteit met het 'ongelovige' Israël, dat in de tweede helft van bijvoorbeeld psalm 95 zo 'genadeloos' wordt beschreven, drijft de in Jezus gelovende Judese schrijver van de Hebreeënbrief. De discussies die we daar lezen zijn INTERNE Joodse discussies. Ze demonstreren geen schisma, laat staan dat ze een schisma willen aanbrengen. Dat begrip toepassen op de verhouding tussen de Christelijke kerkenfamilie en de Joodse synagogale gemeenschap is uit den boze!

6. De geschiedenis van de Joodse synagogale gemeenschap zullen we moeten willen leren kennen, het is overal en altijd tegelijk de geschiedenis van de kerkenfamilie - het is er de kern van, het hart!¹³

Pas wanneer binnen de kerkenfamilie het spreken over het schisma tussen kerk en synagoge zijn vanzelfsprekendheid verloren heeft en de Christenen door en om Jezus Messias de wederzijdse solidariteit - des needs = uit nood eenzijdig - belijde, kan de brief aan de Hebreeënen aan het woord komen. Omdat we in deze uitleg deze belijdenis beamen, kunnen we de bespreking van deze brief vervolgen,

Dit is wat de stem in Ps.95 vs 6 zegt - en wat wij dus hier horen / lezen - waaraan wij gehoor geven hetzij door deze belijdenis te beamen, hetzij door die af te wijzen. En juist op die afwijzing door zijn lezers - en dus **door ons nu** - wijst de schrijver. "Indien zij die stem horen": wanneer horen zij die? Wanneer zij psalm 95 lezen / zingen! Wanneer horen wij die stem? Door hier het tweede deel van psalm 95 te gaan beluisteren:

¹³ Het oeuvre van Simon Shama biedt daarvan een groots overzicht. Dat geldt ook voor het werk van Hans Janssen, De theologie na Auschwitz.

3,8b: μη σκληρυνητε τας καρδιας υμων, / mè sklerunète tas kardias humoon: stif niet de harten van jullie.

Het Griekse werkwoord sklerunoo is in de LXX overwegend de vertaling van het Hebreeuwse QáSháH, dat meestal met 'verharden' in de zin van 'verstokken' wordt vertaald. Het wordt in Exodus gebruikt om de houding van de Farao aan te duiden als JHWH zijn hart verhardt. Dat dient zo verstaan te worden, dat de Farao boos wordt vanwege het heil dat JHWH bereidt voor Israël. Wat JHWH ZEGT maakt het hart van de Farao stijf - want zo kan dit woord concordant vertaald worden in TaNaKh. Bij die stem alleen al boort hij zijn hakken in het (woestijn-)zand. En precies die woordkeuze horen we in het tweede deel van psalm 95, maar nu is het Israël dat zijn hart stijft. In Hebreeën wijst de schrijver zijn Joodse lezers er op dat wat van hun voorvaders verteld wordt HUN eigen geschiedenis is; en wij die dit nu lezen dienen te beseffen dat wat over de verre voorvaders van Israël verteld wordt door Jezus en om Jezus ook tot ONZE eigen geschiedenis is gaan behoren! "Stijft jullie hart niet!" wordt ons toegeroepen; "doen wij dat dan?", zouden wij de schrijver willen vragen. Het antwoord luidt dan "Toen",

ως παραπικρασμοι κατα την ημεραν του πειρασμου εν τη ερημωι,

(3.9) ου επειρασαν οι πατρες υμων εν δοκιμασιαν /

hoos parapikrasmooi kata tèn hèmèran tou peirasmou en tèi erèmooi,

ou epeirasan hoi patres humoon en dokimasian:

zoals bij de verbittering volgens de dag van de beproeving in de inbrengeleegte, waar beproefden de omvarenden van jullie aangaande dunkhoogte.

De weergave van dit tweede deel van psalm 95 in de Hebreeënbrieff wijkt zowel af van de oorspronkelijke Hebreeuwse versie als van de Griekse vertaling daarvan in de LXX. Daar lezen we "zoals te MeRieBaH als op de dag van Massa". De schrijver van de Hebreeënbrieff vertaalt deze twee namen: MeRieBhaH met parakripasmos dat we met 'verbittering' vertalen; het Hebreeuwse werkwoord RieJB waarvan het is afgeleid vertalen we in TaNaKh met 'twisten', 'twist zoeken'. Die naam kreeg die plaats door het 'twistzieke gedrag' van Israël. Goed beschouwd doet deze vertaling de Hebreeuwse tekst ook recht, omdat zo de Griekse lezer hoort wat ook de Joodse lezer hoort. De naam vertelt ook een verhaal, n.l. dat van 'twistzucht' c.q. 'verbittering', en het verhaal is 'naam' geworden. Het Hebreeuwse woord 'Massa' vertaalt de schrijver met 'beproeving'; het is afgeleid van een Hebreeuws werkwoord NaSaH dat 'beproeven' betekent. Die naam vertelt dus ook een verhaal. Dit verhaal vinden we in Ex.17 (en Deut.6). Met dit verhaal vertellen de Judeeërs (aan wie deze brief gericht is, Hebreeën) in de synagoge ELKAAR over het diepe gebrek aan vertrouwen van de eigen voorvaders, bang dat ze alsnog onder zullen gaan, en dat terwijl ze nog maar kort daarvoor de wonderlijke uittocht en doortocht hadden ervaren!. Hun wantrouwen geldt de 'dunkhoogte' die zij van JHWH hebben. Meestal wordt aangenomen dat hier een overschrijffout is gemaakt en dat in het Grieks 'edokimasan' gelezen moet worden, een werkwoordsvorm. Maar de meest betrouwbare handschriften hebben de hier geboden versie. Dit werkwoord wordt ook vaak met 'beproeven; of 'keuren' vertaald. De Joodse vertalers van de LXX hebben in psalm 95 het Hebreeuwse BaChaN = kiezen / keuren er mee vertaald, maar in het Griekse woord klinkt het begrip dokeoo, dat met behulp van het Nederlandse woord 'dunk' heel concordant kan worden weergegeven. Het daarvan afgeleide zelfstandig naamwoord, dat alleen hier maar voorkomt, vertalen we daarom met 'dunkhoogte'. Opvallend is verder dat in vrijwel alle vertalingen hier 'MIJ' is ingevoegd, hoewel dat in de Griekse versie niet voorkomt. Zowel in de VB als hier laten we dit woord dan ook weg. Nee, de pas

bevrijde kinderen Israëls hadden van JHWH geen hoge dunk, zo vertelt Ex.17 en de schrijver van de Hebreeënbrief prent hen dat in!

[Nota Bene:

ZO wordt het verteld in TaNaKh! Een triest verhaal over hun eigen gebrek aan vertrouwen toen. Want om DAT vertrouwen (= 'geloof') gaat het, zegt hun voorgeschiedenis. Het is maar de vraag of zij zelf dat vertrouwen wel gehad zouden hebben, stelt de schrijver van de Hebreeënbrief hier! Het vertrouwen dat hun voorvaderen toen niet hadden, maar dat sommigen volgens die dezelfde TaNaKh wel hadden, zoals in het beroemde hoofdstuk 11 te lezen staat. En de schrijver wijst zijn mede Joodse lezers (en ook ons 21e eeuwse medelezers) op nog zo'n triest verhaal van gebrek aan vertrouwen:]

3,10: και ειδον τα εργα μου τεσσαρακοντα ετη / kai eidon ta erga mou tesserakonta etè: en zij zagen de werken van mij veertig jaren.

Met deze zin verwijst psalm 95 naar de geschiedenis die in Num.13 en 14 wordt verteld over de weigering van Israël om het beloofde land binnen te gaan, omdat 10 van de 12 verkenners dat sterk afraden vanwege de macht van de daar al wonende volken, hoewel twee (Jozua, een Efraïmiet, en Kaleb, een Judeeër) hen opriepen om de belofte van JHWH te vertrouwen. Zo moest Israel in de woestijn (het 'inbrengveld') nog veertig jaar "mijn werken zien": zo citeert de schrijver hier psalm 95; in de Hebreeuwse en de LXX-versie heeft 'veertig jaar' betrekking op de volgende regel. De strekking is dezelfde. "Zodoende gaat het over mensen die faalden toen ze op het punt stonden de beslissende stap te nemen in de richting van het beloofde land" (AFK blz.55). Ook in deze tekst, vooral Num.14:20-23, en dus ook in psalm 95 stelt de synagogale gemeenschap het falen van de eigen voorvaderen aan de kaak en stelt zo ook het eigen gedrag onder kritiek. Precies datzelfde doet de schrijver van de Hebreeënbrief hier. Hij herinnert hier echter niet alleen aan die geschiedenis, zoals Joden elkaar daaraan in de synagoge bij de voorlezing van de ToRaH herinneren, hij duidt de periode van veertig jaar als leertijd om de 'werken van JHWH' te ervaren Dit geslacht ('geschiedronde') zal weliswaar het beloofde land niet binnen kunnen gaan - zij 'kunnen' het ook niet naar eigen inschatting - maar wel het geslacht NA hen DAAROM wel! Zo lijkt hij zijn lezers voor te houden dat zij dat volgende geslacht zouden kunnen zijn! Hij vervolgt psalm 95 dan ook met.

3.10b:διο προσωχθυσα τη γενεα ταυτη και ειπον, αει πλανωνται τη καρδιαι, αυτοι δε ουκ εγνωσαν τας οδους μου. / dio prosoochthusan tēi genea tautēi kai eipon: aei planoontai tēi kardiai, autoi de ouk egnoosan tas hodous mou: Daarom had ik weerzin voor deze geschiedronde en ik zei: altijd tuimelen zij met het hart, maar zij, niet volkènnen zij de neemwegen van mij.

Met het woordje dio = daarom, dat er in psalm 95 niet staat, stelt de schrijver, dat JHWH niet zonder reden 'een weerzin heeft' tegen DEZE (een toevoeging die er in de Hebreeuwse versie niet staat maar in de LXX-versie wel: ekeinooi) weigerende voorvaderen, omdat zij "tuimelen met het hart"(de derde naamval is hier een dativus instrumentalis en geen locativus net als in de tekst, "Bemin God met geheel je hart") en "niet volkènnen de neemwegen" van God. Met deze woorden bepaalt de schrijver zijn Joodse lezers (en wie met hen solidair willen zijn - in de schuld!) bij hun GEDRAG, hun ETHIEK, bij de vraag of zij wel de concrete stap het beloofde land ofwel het messiaanse rijk in (durven) zetten. Dat het in psalm 95 - en dus in Num.13 en 14 DAAROM gaat en het dus daar ook voor zijn lezers - en dus voor ons die nu

lezen - om gaat, bevestigt de schrijver door ook de laatste woorden van psalm 95 te citeren:

3.11: ὡς ὠμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου: εἰ εἰσελευσονται εἰς τὴν καταπαυσίν μου. /
hoos oomosa en tèi orgèi mou: ei eiseleusontai eis tèn katapausin mou:
zo zwoer ik in de walgtoorn van mij: als zij ooit zullen binnengaan in de ruststop
van mij.

Eerst verdiepen we ons in het woord 'ruststop', katapausis in het Grieks, MeNuWCháh in het Hebreeuws. Dit begrip zal nog vele keren voorkomen in deze brief en overall is de betekenis ontleend aan TaNaKh. AFKlijn helpt ons ook hier op weg, al trekt hij - zoals zovele uitleggers - het wissel dan verkeerd om.

In de eerste plaats blijkt het Hebreeuwse begrip MeNuWCháh volgens Deut.12:9 sterk verbonden te zijn met het beloofde land. Daar kan Israël de rust ingaan: NuCh in het Hebreeuws, onbedreigd. Het laatste vers van Psalm 95 verwijst naar heel Deut.12. Het volgt op Deut.11, waar Mozes Israël de zegen verkondigt die gelegen is in de leefwijze die werkelijkheid wordt wanneer de geboden en de inzettingen worden nageleefd. Israël staat nu op het punt het land, deze rustplaats, binnen te gaan. Uitdrukkelijk is daarvoor, in Deut.11:29, duidelijk gemaakt, dat het JHWH zelf is die voor Israël HIER leefruimte vrij maakt; zij behoeven dat niet zelf te doen en kunnen dat ook niet, omdat die naties "groter en sterker zijn" (11:14) dan zij zelf. Vanuit dit vertrouwen kunnen zij de Jordaan oversteken EN die Torahsmanelewing realiseren door andere godsmachten geen tribuut te betalen. De Jordaan oversteken - een Tohrah-samenleving vormen! :Samenleven als geoefende ethici alsof er geen dreigende godsmachten zijn.

In de tweede plaats - maar nauw met het vorenstaande verbonden - worden de woorden NuCh (rusten) en MeNuWCháh (rustplaats) vaak in één adem genoemd met SháBaTh (verstillen). De manier waarop in Ex.20 en Deut.5 en daaraan gerelateerde teksten, maar ook in Gen.2:4 wordt gesproken, maakt duidelijk dat de zes dagen werken de gemeenschappelijke sabbathsviering voorbereiden en mogelijk maken. Heel het werk dat Gods volgens Gen.1 uitvoert heeft als doel dat JHWH sabbath met heel de gemeenschap van levende lichaamzielen kan vieren. En levend van sabbathswEEK naar sabbathswEEK worden dan de sabbatsjaren en jubeljaren vorm gegeven - in alle RUST in dit RUSTgebied Kanaän!

NOTA BENE

Kanaän is een concreet gebied op de wereldkaart. Het is bewoond, maar op een schendende manier en daarom als 'bezet' te beschouwen. Het is toekomstland, maar niet a-historisch. Israel behoeft het niet vrij te maken en kan dat niet en moet het ook niet willen, maar kan er als vrije mensen een samenleving inrichten en moet dat wel willen en aandurven. Het Thoraland, zoals dat o.a. in Deut.12 beschreven wordt, vergt een concrete maatschappelijke uitwerking door een regelgeving, waarin de historische omstandigheden worden verdoisconteerd.

In de derde plaats duidt MeNuWCháh (rustplaats) de tempel in Jeruzalem aan en daarbinnen de ark (Psalm 132:8 en 14) waar de 'ordegemeenschap' Israel de rust van het samenzijn met JHWH viert - vooral op sabbathsdag. In de grote ruimte van de op elkaar volgende tij(d)en zijn er speciaal hiervoor bestemde dagen en feesttijden en ergens in de aaneen geschakelde landen ligt er een speciale plek, een speciale stad,

Jeruzalem, waar een tempel staat (stond), net de plek waar de ark staat (stond):
PLAATSEN VAN RUST.

HEEL DE CONCREETHEID VAN LAND, STAD, TEMPELGEBOUW EN HEILIGE PLEK EN VAN GODSDIENSTIGE EN MAATSCHAPPELIJKE ORDENING STAAT DE SCHRIJVER VAN DE HEBREEËNBRIEF HIER VOOR OGEN! DAARAAN WORDT DUIDELIJK - WAT OOK OVERAL IN TANAKH EN EVANGELIE DUIDELIJK WORDT - N.L. DAT HET VOOR JHWH IN HET GODSSCHAP GAAT OM DE ONGANG VAN DE MENSEN MET ELKAAR, MET DE DIEREN EN MET DE AARDE WAAROP ZIJ WONEN. BEMIN DEZE GOD DIE ELK MENS VERWIJST NAAR MEDEMENS EN MEDESCHEPSEL.

Met deze invulling van het woord MeNuWChaH / Katapausis / rustplaats voor ogen horen we wat het slot van psalm 95 zegt en waarom de schrijver het hier opgenomen heeft. In Psalm 95 vs 11 zingen de synagogegegangens:

"Ik (JHWH) bezeven mij

[Het Griekse omnumi of omnuoo is in de LXX vrijwel de vaste vertaling van het Hebreeuwse SháBhāNg, dat het woord SèBháNg = zeven (etymologisch is het Hebreeuwse woord verwant met het Nederlandse woord) als kern heeft. Omdat dit woord in positieve teksten, zoals de belofte aan Abraham in Gen 12, klinkt, moet dat ook hier klinken. De gebruikelijke vertaling 'zweren' roept andere beelden op; in de vertaling van dit woord dient het gewicht van het getalwoord 'zeven' de betekenis - en dus de vertaling - te bepalen. Hier staat dus geen begrip dat met het laten horen van krachttermen vergezeld kan gaan; daar kent het Hebreeuws - mogelijk - andere woorden voor. Het woord 'zeven', dat hier in de Hebreeuwse psalm klinkt en in de Griekse versie is bedoeld conform de LXX, roept het woord 'sabbath' op, dat vaak in één adem voorkomt met het woord MeNuWaCh = rustplaats: de rustplaats die NIET betreden en wantrouwig geweigerd wordt!]

"in mijn walgtoorn"

[Het Griekse 'orgè' is in de LXX vrijwel de vaste vertaling van het Hebreeuwse woord AäPh of (meervoud) AäPhieJM. Die Hebreeuwse woorden betekenen 'neus' of 'neusgaten', maar worden in overdrachtelijke zin even vaak met 'toorn' vertaald. Dat komt omdat de neus bij alle levende NePheShieJM (lichaamzielen) het orgaan is dat waarschuwt voor onraad door ervan te walgen, te kotsen. Daarom is dit woord in de vertaling aan het Grieks toegevoegd. De ene toorn is de andere niet - en hier gaat het om 'walging'. Waarvan walgt die-JHWH-van Israël? Dat zou aldus te beschrijven zijn: dat Israël NA de bevrijding uit Egypte (nog maar kort daarvoor), NA de 'onmogelijke doortocht door de Schelfzee, NA een woestijntocht zonder honger en dorst, niet ondergegaan, noch aan vijanden van buiten noch aan interne twisten, met een blauwdruk voor een rechtvaardige maatschappij in de hand en met de viering van het eerste pesachfeest vers in het geheugen, - dat juist deze generatie (deze geschiedronde / dit geslacht) TOCH de stap in het land van de rust niet zet! Dat is wat de Joodse synagogegegemeenschap ZICH ZELF zingende voorhoudt met de vraag "zetten wij nu wel die stap?" Niet dat dit verhaal uit Num.13 en psalm 95 voorspelt dat latere generaties net zo zullen falen. Het bepaalt (ook ons) bij de vraag bij

uitstek van de humaniteit: "aan wie / c.q. aan wat vertrouwen we ons toe in de altijd onzeker makende omstandigheden en verhoudingen!" Ons antwoord blijkt in wat we zeggen en doen en niet doen, in wat we doen maar niet zeggen, ofwel in onze ethiek.
HOE bezevent JHWH zich in zijn walgotorn over Israels weigering?]

"als zij ooit binnengaan in mijn ruststop".

[De vertaling van deze zowel Hebreeuwse als Griekse constructie met: "Nooit zullen zij binnengaan in mijn rust!" brengt met 'nooit' een in de tekst letterlijk afwezige conclusie aan. Letterlijk vertaald, staat er in de woorden waarmee JHWH zich bezevent: "Ware't-toch-dat (Hebreeuws AieM) / als-toch (Grieks ei) zij ooit zullen (zouden) binnengaan in mijn rustplaats (-stop)". Daar kan 'dan' worden aangevuld, maar wat dit 'dan' inhoudt, staat er niet - en nooit. En 'nooit' staat er nooit! Dat aangevulde woordje 'dan' is wel nodig, en vraagt ook om invulling, maar hoe dan ook geformuleerd, het zal altijd een vraag zijn. Een voor de handliggende invulling zou zo kunnen luiden: DAN "heeft Israel zich wel aan JHWH toevertrouwd?" Een andere: DAN "neem ik, JHWH, maatregelen? Welke?" Wat zou 'een god als JHWH', gezien zijn curriculum vitae DAN doen? Zijn we daar onzeker over? Is er reden voor onzekerheid hierover? Israël IS onder Jozua het land - deze rustplaats - binnengegaan - hoe? In vol vertrouwen? Hoe reageerde volgens de profetische verteller van het boek Jozua die-JHWH-van-Israël daarop? Behalve naar de verhalen over Massa en Meriba in Ex.17 en de weigering van Israël in Num.12-14, verwijst Psalm 95 - dus ook de Hebreeënbrief - naar Jozua 3-6. Dat in psalm 95 (en niet alleen daar) de synagogegangers elkaar juist deze verhalen (deze twee uit de ToRaH en deze één uit de Profeten) toezingen, is alleen begrijpelijk voor wie beseft hoe beslissend het is dat er een Joodse Torahgemeenschap in het land aan weerszijden van de Jordaan woonachtig is. Dat in Hebreeën 3 aan (joodse) lezers juist diezelfde verhalen via psalm 85 worden voorgehouden, is alleen begrijpelijk voor wie de parallel aanvaardt en beseft dat het optreden van Messias Jezus IN het land, die Torahgemeenschap bevestigt en de keuze voor de manier van leven die daarbij hoort - de zijne dat is de messiaanse, dat is leven als gezalfden, ingewrevenen - van gelijke strekking maakt met het betreden van het beloofde land. Vanuit deze overtuiging wordt logisch hoe de schrijver zijn betoog vervolgt.]

3,12: Βλεπετε, αδελφοι, μηποτε εσται εν τινι υμων καρδια πονηρα απιστιας εν τωι αποστηναι απο θεου ζωντος / Blepete, adelphoi, mēpote estai en tini humoon kardia ponēra apistias en tooi apostēnai apo theou zoontos: Kijk uit, zuster/broederverwanten, dat niet geschieden zal in iemand van jullie een hart slecht van ontrouw in het afstand nemen van (een) levende god.

Hier neemt AFKlijn (en wie niet?) een exegetische beslissing met verstrekkende gevolgen. We citeren: "De schrijver gaat over tot een vermaning waarbij hij het (psalm-)citaat tot uitgangspunt kiest. Niet het aspect van het menselijk handelen wordt als onderwerp gekozen, maar wat dit alles kan bepalen, namelijk het 'ongeloof' en de 'afval van de levende God'. Niet op het menselijk handelen zelf zou deze tekst betrekking hebben, maar op dat wat dat handelen (de ethiek) stuurt. M.a.w.: het gaat om de bedoelingen achter het handelen. Maar: "goede bedoelingen zijn rotzakken"

dichte de Joodse Rutger Kopland (Dr R.v.d.Hoofdakker) en dat is Joodse wijsheid, Spreukenwijsheid, messiaanse praktijk. De exegeten gebruiken hier nog al wat woorden. In het Grieks en in de hellenistische filosofie is dit onderscheid tussen intentie, bedoeling, streven enerzijds en praktijk anderzijds standaard. In TaNaKh, in het evangelie en in de Talmoed worden de bedoelingen afgelezen aan . . . de praktijk! "Aan de vruchten kent men de boom" (Matth.7:4). Tsedaqah (gerechtigheid) is daar geen norm, waarmee de praktijk van een beoordeling (een cijfer) kan worden voorzien; gerechtigheid is constateerbaar - net als vrede (ShaLooM) - of is niet! Het Griekse a-pistia betekent inderdaad zoals ook AFK beseft: ONTRouw. maar dat kenmerkt gedrag en dat gedrag verraadt een 'slecht hart' ; dat woord is in TaNaKh niet alleen het centrum, de bron van gevoelens en overwegingen, maar tegelijk de samenvatting van heel het sociale en politieke gedrag van een 'lichaamziel' , een NèPhèSh. "Een hart van ontrouw" staat voor een praktijk van weigering om lief te hebben. Er is geen enkele reden om het Griekse aphistanai (apostènai) met het Nederlandse 'afval' in de zin van afvalligheid te vertalen. In de LXX wordt het voor vele Hebreeuwse woorden gebruikt; allemaal woorden die een concreet gedrag aanduiden en dat geldt ook voor de paar keer dat het in het NT voorkomt. Alleen hier en in Luc.8:13 en I Tim.4:1 wordt door vertalers voor het tendentieuze 'afvalligheid' gekozen omdat het hier specifiek om het verlaten van de gemeente zou gaan. Maar gaat het daar wel over in Luc.8:13? NEE, en in Tim.4:1? EVENMIN: daar is de ethiek, de concrete 'navolging' in het geding! Ontrouw is de weg van de Bergrede niet (durven) opgaan; afstand nemen van (de - of een? -) levende God is in de hof bij de rechtszaak schreeuwen "Ik ken die mens niet". En zeker 'de kerk verlaten' houdt dit afstand nemen van de levende God in, maar de kerk verlaten is niet een denominatie verlaten; net zomin als tot de kerk behoren, niet hetzelfde is als ingeschreven staan. We zullen deze kwestie in de uitleggingsgeschiedenis van de Hebreeënbrief nog een aantal keren moeten ophalen.

Hier beklemtonen we wat blijkt uit de manier waarop Psalm 95 door de schrijver wordt uitgelegd en ingebracht, n.l. dat hij zijn lezers voorhoudt, waar zij HEDEN staan: met minstens één been in het beloofde land, in het Messiaanse koninkrijk n.l. de ecclesia KURIAKÈ !

3:13. *αλλα παρακαλειτε εαυτους καθ εκαστην ημεραν, αχρισ ου σημερον καλειται ινα μη σκληρυνθηι τις εξ υμων απατηι της αμαρτιας / alla parajaleite heautous kath' ekastèn hèmeran, achris hou sèmeron kaleitai, ina mè sklerunthèi* tis ex humoon apatèi tès amartias: Maar roept toe elkaar op iedere dag tot die waarop heden wordt geroepen, opdat niet gestijfd wordt iemand van jullie voor een tuimeling van verwaardingen.

Ook dit vers eindigt met Psalm 95 vs 7. Het Griekse werkwoord parakaleo wordt hier met 'vermanen' vertaald, maar elders met 'troosten'. Dat zou ook hier kunnen. In een concordante vertaling wordt die keuze aan de lezer overgelaten door 'toeroepen' te vertalen en via de basisbetekenis een neutraler woord te kiezen. Doet dat "op iedere dag tot die waarop 'heden' wordt geroepen". Wat bedoelt de schrijver hier? "Zolang men nog van een heden kan spreken" parafraseert de NBG51 en AFK volgt daarin; de SV zegt iets anders: "zolang als het heden genaamd wordt". "Elke dag dat dit 'vandaag' nog geldt" zegt de NBV21 het weer iets anders. ook de NB vertaalt vergelijkbaar. Het is echter de vraag of het Griekse achris wel 'zolang als' kan betekenen. Noch voor het gewone Grieks, noch voor de LXX (waar het vrijwel de vaste vertaling is van het Hebreeuwse Ngäd), noch voor GNB geven de lexica deze

mogelijkheid. Wanneer we betekenis 'tot aan', 'tot en met' aanhoudem, zoals we hier (moeten) doen, zou de betekenis kunnen zijn: ". . . tot aan de dag waarop geroepen wordt "vandaag (is het zover)": vandaag, heden staan we voor een ingrijpende keuze: Jezus volgen in zijn ethiek of . . . verzaken. De dagen daaraan vooraf moeten we elkaar hierop voorbereiden om te voorkomen dat "iemand van jullie gestijfd wordt in tuimeling van verwaarding." En weer horen we de woorden van psalm 95. De keuze 'wel of niet het beloofde land ingaan' was zo'n heden'; wel of niet Jezus volgen' IN EEN CONCRETE SITUATIE WAAR VEEL OP HET SPEL STAAT is ook zo'n heden. "Want" - lees maar verder:

3:14:: μετοχοι γαρ του Χριστου γεγοναμεν / metochoi gar tou Christou gegonamen: (als) mede-hebbenden de christus immers geschieden wij. Dat kenmerkt volgens de schrijver het leven van zijn lezers - en van ons, ook lezers immers? Om de draagwijdte van deze regel beter te kunnen verwoorden volgt eerst een excurs.

ETHISCH EXCURS "heden indien gij zijn stem hoort . . . "

Ook in het eerste deel van dit hoofdstuk houdt de schrijver deze regel uit psalm 95 zijn lezers voor - en dus ons. Zoals al besproken is, refereert psalm 95 aan de geschiedenis uit Ex.17:1-7, waar verteld wordt dat Israel JHWH 'beproeft': "Is God in ons midden of niet?" Direct daarop verwijst hij naar Num.13, waar het volk de tien verspieders volgt als zij afraden om het land binnen te trekken en de oproep van de twee verspieders om op JHWH te vertrouwen naast zich neerleggen. Sleutelzin in psalm 95 is "Zo gij zijn stem hoort". Die woorden herhaalt de schrijver van de Hebreeënbrief meerdere keren in hoofdstuk 3 en 4! Wat 'roept hij toe' aan zijn lezers - en vraagt hij hen - en ons - elkaar toe te roepen? Waarop doelen die woorden "Heden (vandaag) indien jullie zijn stem horen?" In de eerste plaats brengt de psalm Ex 17 en Num.13 door deze zin met elkaar in verband: in beide situaties 'hoorden de Israëlieten zijn stem.' Niet dat dat er met zoveel woorden staat, maar ze begrepen wat hun te doen stond n.l JHWH vertrouwen: 'vetrouw mij' hoorden zij en zij wisten dit is de stem van God. Dat is wat psalm 95 vertelt en zingt. In de tweede plaats is de oproep om JHWH te vertrouwen, geen algemene oproep, maar een uiterst concrete: "Vertrouw dat er water zal worden gevonden voor zes honderd kuddetallen mensen in de woestijn en dat JHWH in Kanaän leefruimte vrij zal maken voor een ToRaHgemeenschap". Denk daaraan - zo roept psalm 95 toe - wanneer jullie HEDEN (VANDAAG = in de actuele situatie) voor een cruciale ethische opgave staan en "stijf je hart niet zoals je voorouders wel deden".

En de schrijver van de Hebreeënbrief roept zijn lezers (ons dus ook, want wij zijn in ieder geval lezers!) dat via deze psalmregels net zo toe: Denk daaraan wanneer jullie nu voor een cruciale ethische beslissing staan; en zo maakt hij duidelijk: en dat staan jullie (wij) OMDAT we de oproep horen om Jezus ethisch te volgen: dat is wat de stem NU vandaag zegt wanneer we die stem horen - en we horen die stem!

In Jezus geloven = op Hem vertrouwen door Hem (na) te volgen = er op te vertrouwen dat we gelukkige ('zalige') mensen zijn wanneer we een

TORAHgemeenschap vormen door de Bergrede in praktijk te brengen in navolging van Jezus zelf. Het HEDEN (VANDAAG) van psalm 95 EN Hebr. 3 roept ons op (zoals Israël eerder) tot een concrete cruciale ethische stap, die overduidelijk uit de stem van JHWH op te maken valt. Het gaat in wat die stem zegt nooit om sowieso onhaalbare acties (zoals b.v. 'de hele wereld redden') maar om concrete (bijzondere) vragen (bv wil je voor een beperkte tijd vluchtelingen in je huis opnemen). Als je dan die stem VANDAAG hoort, die zo kenmerkende en indringende of zelfs irriterende stem ,stop dan niet je oren dicht (maak niet stijf je hart) maar geef die stem antwoord.

De bedoeling van dit excurs is om de schrijver van de Hebreeënbrief in zijn betoog te kunnen volgen.

"Want", schrijft hij: "(als)mede-hebbenden (μετοχοι / metochoi) van de Christos geschieden wij".. Wat betekent het Griekse woord metochos? Het komt enkele keren voor in deze brief en in Hebr.1:9 voor de eerste keer via een psalmcitaat als vertaling van het Hebr.ChaBBÉR = verbondene. Letterlijk betekent het Griekse woord 'samen houdend' of 'mede-hebbend'. De gebruikelijke vertaling is 'deelachtig'. Het werkwoord 'metechoo' betekent dan 'deel hebben aan', maar 'mede hebben' duidt op een veel sterkere identificatie dan 'deel hebben' en om een vorm van identificatie gaat het hier en in de hele Hebreeënbrief, zoals duidelijk zal worden. "Mede-hebbend DE Chritus. Het lidwoord hier is opvallend en mag niet weggelaten worden, zoals velen doen, onder wie AFKlijn. 'de christus' : door het lidwoord kan een vertaler ook geen hoofdletter gebruiken. De tekst legt alle nadruk op de functie. Over de invulling van die functie gaat het in deze brief - en moet het dáárom ook gaan om de persoon van Jezus recht te doen. Of Jezus die 'christus' die 'messias'is, is geen axioma, maar een vraag! En wel een vraag die alleen in vrijheid beantwoord kan worden; ook wie 'nee' zegt, heeft daar redenen voor - en wordt daarop bevraagd, net als wie 'ja' zegt. Dat het om die vrijheid gaat, blijkt uit de woorden die de schrijver laat volgen:

εανπερ την αρχην της υποστασεως μεχρι τελους βεβαιαν κατασχομεν. / eanper tèn archèn tès hupostaseeos mechri telous bebaian kataschoomen: indien wij het vooraangaande van de eigenstandigheid tot al-afheid onderhouden. Wat betekenen deze woorden? De uitleg moet het opnieuw citeren van psalm 95:7 aannemelijk maken, wat wordt ingeleid met: "in het gezegd worden": als er gezegd wordt.

eanper:

Daarmee begint de zin: indien tenminste.

kataschoomen:

daarmee eindigt de zinsnede: dat moeten we doen: 'onderhouden' is een prachtig Nederlands woord voor het Grieks. Wat moeten we onderhouden?

tèn archèn:

het vooraangaande, nl. wat voorop staat.

tès hupostaseeos: van (= als het gaat om) de eigenstandigheid. Dit woord komt reeds voor in Hebr.1:3 en is daar uitvoerig besproken. De schrijver zou kunnen bedoelen: 'wat in het voorgaande gezegd is over eigenstandigheid'. De meeste uitleggers menen dat er niets slechts een formele verwijzing naar het begin van de brief staat, maar dat de schrijver hier doelt op het 'begin' (archè) van een leven als Christus hebbende, dat dan tot het einde (mechri telous) moet worden onderhouden. Anderen vertalen archè hier met 'beginsel'. Onze keuze voor concordant vertalen bracht ons bij de vertaling

'het vooraangaande' : wat vooraan gaat bij het 'eigenstandig' mede hebben van de christus, n.l. - en zo sluit dit aan bij:

εν τωι λεγεσθαι / en tooi legesthai: in het gezegd worden:

- 'als er gezegd wordt', en dan volgt weer het citaat van psalm 95:7.

3.15:

σημερον εαν της φωνης αυτου ακουσητε, μη σκληρυνητε τας καρδιας υμων ως εν τωι πικρασμωι / sèmeron ean tès phoonès autou akousète, mè sklèrunète tas kardias humoon hoos en tooi pikrasmooi: vandaag indien jullie de stem van hem horen, maakt niet stijf de harten van jullie zoals bij de verbittering.

In de volgende verzen brengt hij de geschiedenis van Israël in de woestijn onder leiding van Mozes in herinnering. Hij doet dat uitdrukkelijk zoals ook de dichter van psalm 95 dat doet; dat blijkt uit de herhaling van dit citaat. Zoals de psalmdichter in de psalm spreekt over zijn HEDEN, zo spreekt de schrijver van de Hebreeënbrief over ZIJN heden! Want heden is het dan wanneer we zijn stem horen - en die horen zijn lezers omdat zij 'christus mede-hebben'. Dat stelt ons, die nu lezen, voor de vraag wat die stem, DIE WIJ HOREN, zegt, waartoe die stem ons oproept om, in vertrouwen, ethisch te gaan doen. Dat het de schrijver om het actuele heden gaat van zijn lezers toen, maakt hij in de volgende verzen duidelijk. Precies zo bepaalt hij alle latere lezers bij HUN heden! Wat zegt deze stem NU in de huidige ethische dilemma's.?

INTERMEZZO

Om recht te doen aan wat de schrijver hier met zijn lezers wil bereiken, zouden we minstens een begin moeten maken met het antwoord op de vraag wat die huidige ethische dilemma's zijn. De paar voorbeelden, die nu volgen, bepalen ons bij enkele grote ethische vraagstukken.

EERSTE VOORBEELD: De verdeling van onze Noord Atlantische welvaart.

Ja, die welvaart kenmerkt ons HEDEN, "als we heden zijn stem horen" vernemen we de ethische opgave die daaraan inherent is ,n.l. verdeling.

Nederlanders organiseren mede deze welvaart en wie van ons HEDEN zijn stem hoort, verneemt die ethische opgave van de verdeling. De zondagse kerkgangers weten van die opgave: het is geen loodzware drukkende last, maar een bevrijdende praktijk. Op de vraag HOE we die verdeling vorm geven, krijgen we in de preek geen antwoord - die maakt ons attent op de stem die klinkt. De vraag "hoe we de welvaart verdelen", hoort thuis op een speciaal daartoe door de kerken bijeengeroepen open ethisch beraad. Daar is allereerst ruimte voor alle meningsverschillen, al dan niet door angsten gevoed, maar we geven elkaar de vrijheid - de ruimte - om vormen van verdeling politiek te propageren en sociaal in praktijk te brengen.

TWEEDE VOORBEELD: winstbejag als motor in de gezondheidszorg.

Het is HEDEN volstrekt vanzelfsprekend - geworden! Maar het is een ethische vraag die in datzelfde HEDEN maar niet verstomt. De stem zegt: laat die vraag toe, want er is een andere 'motor' voorhanden: compassie.

DERDE VOORBEELD: Voor welke ethische problemen plaatsen ons de dreigende milieucatastrofes? *Want dat onze ethiek (moraal > mentaliteit) in het geding komt, wordt HEDEN door niemand betwijfeld. Wat horen we daarover als we VANDAAG die bijzondere stem horen?*

EN ALS WE HEDEN ZIJ STEM HOREN, MAAKT DAN HET HART NIET STIJF! Maar overweeg je keuzes te baseren op het vertrouwen (geloof) dat je overleven veilig is en dat je kunt kiezen voor Messiaans Leven.

Hebben we met deze actuele ethische vragen, deze passage uit de Hebreeënbrief laten zeggen, wat die wil zeggen? Ja want de geadresseerde Hebreeërs vormen als deze brief bij hen aankomt al enige decennia een messiaanse gemeenschap (een ekklesia kuriakè) rond een Joodse synagoge. Het HEDEN waar de briefschrijver op doelt, is hun HEDEN. En dat HEDEN wordt ook gekenmerkt door een heel concrete ethische problematiek. Ook daarvan drie voorbeelden, thema's die ook in de brieven van Paulus domineren.

EERSTE VOORBEELD: leven in het Romeinse Rijk door op te staan en, de keizer niet als een god te vereren. Het Romeinse imperium beheerst de politieke en sociale realiteit in hun HEDEN. Maar wie in dit heden naar zijn stem hoort, wordt opgeroepen om zich in die maatschappij als gezalfde (christianos) te gedragen.

TWEEDE VOORBEELD: De cultuur van dit rijk is in hoge mate promiscu en vrouw onvriendelijk.

Wie in dit heden naar zijn stem hoort, hoort verhalen over huwelijkstrouw in liefde.

DERDE VOORBEELD: Het gevecht om de macht is de motor van de pax romana. Waartoe roept de stem in dat heden op? Om niet macht te vergaren en macht uit te oefenen, maar om te machtigen en van macht af te zien.

De schrijver geeft zo betekenis aan de psalmttekst die hij zo indringend citeert, omdat die psalmdichter het eigen HEDEN op het oog heeft, dat voor weer andere ethische opgaven plaatst.

EERSTE VOORBEELD: Hoe maak je reëel in de praktijk van een bestaan dat geteisterd wordt door bendes, regionale conflicten en uitbuiting, dat jouw overleven in veilige handen is? Door met elkaar de lofzang gaande te houden?

TWEEDE VOORBEELD: door in een ontwrichte en chaotische samenleving aan de sabbathsordening vast te houden:

DERDE VOORBEELD: synagogale gemeenschappen te vormen.

De psalmdichter refereert ter waarschuwing daarbij aan de ethische opgaven waarvoor volgens de ToRaH de voorvaders stonden:

te vertrouwen op de 'voorzienigheid' van die-JHWH-van-Israël in de woestijn, de stap te zetten om het land Kanaän binnen te gaan en de Jordaan over te steken. De schrijver onderstreept dit door zijn lezers voor te houden, hoe het hen verging die TOEN versaagden en verzaakten.

3.16:

τινες γαρ ακουσαντες παρεπικραταν , αλλα ου παντες οι εξελτοντες εξ Αιγυπτου δια Μουσεως; / tines gar akousantes parepikratan? alla ou pantēs oi exelthontes ex Aigutou dia Mousseos? wie immers gehoord hebbend werden verbitterd? maar niet allen die uitkomen uit Egypte door Mozes? Twee vragen die beantwoord kunnen en moeten worden door de lezers, Joden die hun Torahverhalen kennen: nee niet allen -

bijna allen; Jozua (!) niet en Kaleb niet. Het werkwoord paraprikateoo is weer de vertaling van wat in TaNaKh een naam is n.l. MeRieBhaH.

3.17:

τισιν δε προσωχθισεν τεσσαρακοντα ετη; ουχι τοις αμαρτησασιν, ον τα κωλα επεσεν εν τη ερημωι; tisin de prosochthisan tesserakonta etè? ouchi tois hamartèsasin, hoon ta koola epesen en tèi ermooi? Maar tegen wie had hij weerzin veertig jaren? Niet tegen de verwaarders van wie vielen de lijken in de inbrengeleegt? Zij die 'verwaarden' d.w.z. die de weg door de inbrengeleegte 'waardeloos vonden'-veertig jaar lang en die later evenmin de oproep om het land binnen te gaan waarde gaven, zij bleven in de woestijn en bereikten het land niet. Dat is geen straf! Maar het gevolg van hun eigen beslissingen. Dat blijkt wel uit wat volgt:

3.18:

τισιν δε ωμοσεν μη εισελευσεσθαι εις την καταπαυσιν αυτου, ει μη τοις απειθησασιν; tisin de oomosen mè eiseleusesthai eis tèn katapausin, ei mè tois apeithèsasin? Wie zwoer hij niet te zullen inkomen in de rust van hem? indien niet hen die zich onveilig voelden? Het eerste gedeelte van dit vers verwijst naar Num.14:22 en 23 en citeert psalm 95: 11, die ook naar Numeri 14 verwijst. Het woord katapausis verwijst naar de Griekse vertaling van Gen.2:4; in het Hebreeuws staat daar ShaBaTh; dat wordt echter in Gen.2:2 ingevuld met het Hebreeuwse NuWCh = rusten. Op de sabbath op de zevende dag lopen de zes werkdagen uit. Dan wordt het leven gevierd en kernmerkend daarvoor is de rust. Komen in het beloofde land is de rust gaan vieren. Dat kenmerkt ook een Torahgemeenschap die Jezus in zijn praxis van de ToRaH volgt. Daarvan wil de schrijver ons overtuigen. Wie zijn levenswijze niet aandurft, omdat hij 'zich niet veilig voelt (dat is notie die het Griekse begrip apeithoo vanuit het Hebreeuws heeft - het gaat niet om ongehoorzaamheid zoals meestal wordt vertaald, een andere mogelijkheid is 'onovertuigbaar zijn') in de woestijn, die wil terug naar Egypte, dan wel in het land de messiaanse ethiek verzaakt, die blijft van de ecclesia kuriakè weg, zoals de vaders deden.

3:19:

και βλεπομεν οτι ουκ ηδυνηθησαν εισελθειν δι αποιστιαν. / kai blepoomen hoti ouk èdunèthèsan eiselthein di' apistia: en wij letten erop dat zij niet de kracht hadden door ontrouw. De keuze voor concordant vertalen, zoals die in de VB wordt gemaakt, is de reden om het Griekse pistis door 'trouw' te vertalen en niet door 'geloof'. Bovendien spoort die vertaling met de betekenis van het Hebr. AáMàN, dat ook concordant met 'trouw (zijn)' is te vertalen. Het accent ligt zowel in het Hebreeuws en het Grieks als in het Nederlands op gedrag, op de ethiek en niet op wat iemand meent. Zeggen: "Ik geloof je wel", maar iemand niet volgen op zijn route is ONtrouw. Het was ontrouw, beklmtoont de schrijver nog eens, dat de vaders bij Meriba terug wilden naar Egypte en later het beloofde land niet binnen durfden te gaan. Het is ontrouw, zegt hij tegen zijn lezers, als zij Jezus in zijn interpretatie van de ToRaH niet volgen. Daarmee onderstreept de schrijver, dat het 'deel hebben aan de christus' een ethische impact heeft, die trouw vergt. In het vervolg van zijn betoog brengt hij steeds deze spanning aan, maar zal hij ook - en dan ook uit de TaNaKh - aantonen, dat die trouw geen voorwaarde is, waaraan een mens moet laten zien in staat te zijn om "het land van belofte" te kunnen binnengaan. Maar nu betreden we hoofdstuk 4.

